TIJDING 1984 - 2

Kroniek van de heemkundekring

't ZUIDKWARTIER

Tijding

1984 - 2

Uitgave van de

heemkundekring

't Zuidkwartier

juli 1984

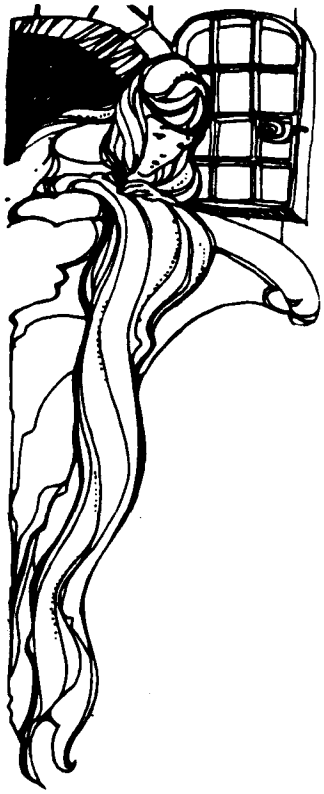

TIJDING 1984-2

Volgorde van de artikelen:

	Pag.
* Doelstelling van de Heemkunde Kring "Het Zuidkwartier"	3
* Samenstelling bestuur.	4
* Redaktie Tijding.	5
* Ter gelegenheid van 40 jaren bevrijding *L.P. Pijnen*	6
* Een herinnering aan de bevrijding *Tanny Stoutjesdijk*	16
* Berichten uit het Brabants Nieuwsblad 1944 *A. Pijnen*	23
* Bericht over de 2e Wereldoorlog *A. Pijnen*	30
* Geschiedkundige-Historische fietstocht van "Het Zuidkwartier" in de polders van Woensdrecht en Ossendrecht *A.J. Pijnen*	48
* Info - Info - Info - Info	54

Nadruk, of overname uit "de Tijding" of gedeelten daarvan, in welke vorm dan ook, is zonder schriftelijke toestemming van het bestuur en schrijvers der artikelen verboden.
Het Zuidkwartier aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl en juistheid der artikelen doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

DOELSTELLING VAN DE HEEMKUNDIGE KRING "HET ZUIDKWARTIER"

opgericht 27 maart 1977.

De Heemkundekring "Het Zuidkwartier" is een vereniging zonder winstgevende- of politieke oogmerken. Ze neemt ten opzichte van alle instanties een neutrale houding aan.

Haar werkterrein omvat het grondgebied der Gemeenten Hoogerheide, Woensdrecht, Putte, Huijbergen en Ossendrecht.

Zij stelt zich, met inachtneming van het bovenstaande, ten doel:

1. Het bevorderen van belangstelling op heemkundig gebied voor de omgeving, door het geven van voorlichting, het organiseren van lezingen, kursussen, ekskursies, tentoonstellingen en andere evenementen.
2. Het beoefenen en ter kennis brengen van de regionale geschiedenis, genealogie, antroponymie, topografie, toponymie, geologie, bodemkunde, waterhuishoudkunde, en geomorfologie.
3. Het vastleggen van dialekten, al dan niet overgeleverde verhalen, rijmen, uitdrukkingen enz.
4. Het stimuleren tot het in stand houden van oude gebruiken, ambachten en folkloristische aktiviteiten.
5. Het ijveren voor het behoud van waardevolle landschappen en bouwwerken en kultuur-historische- en heemkundig waardevolle zaken.
6. Het uitgeven van een periodiek aan haar leden en andere voorkomende publikaties.
7. Alles te doen of te bevorderen wat in een heemkundig kader te plaatsen valt.

Nieuwe leden kunnen zich voor 1984 opgeven d.m.v. storting van de jaarcontributie ad. *f*. 25,- t.n.v. Penningmeester "Het Zuidkwartier" bij de Rabobank te Ossendrecht, nr. 14.05 21.437, gironummer van de bank: 1107397.

Inlichtingen betreffende het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij: Mej. Bastiaanse, sekretaresse interne zaken.
Antwerpsestraatweg 47, Putte (N.Br.)
Tel.: 01645-2794 (Na 18.00 u.)

SAMENSTELLING BESTUUR HEEMKUNDEKRING *HET ZUIDKWARTIER*

****

Dhr. A. J. Pijnen, Huijbergseweg 51, 4631 GD Hoogerheide. tel. 01646-2895	Voorzitter
Dhr. L. F. v. d. Bergh, Aviolandalaan 29, 4631 RP Hoogerheide. tel. 01646-3339	Vice Voorzitter
Mej. M. Bastiaanse, Antwerpsestraat 47, 4645 BB Putte. tel. 01645-2794	Secretaresse interne zaken
Dhr. G. C. J. Roovers, Huygensstraat 35, 4631 GK Hoogerheide. tel. 01646-3657	Secretaris externe zaken
Dhr. A. Mattheussens, Aanwas 27, 4641 JE Ossendrecht. tel. 01647-2662	Penningmeester
Mevr. J.C.V. de Greef Verhees, Aanwas 47, 4641 JG Ossendrecht.	Redaktie "Tijding"
Dhr. J. van Loon, Kon. Wilhelminastraat 22, 4641 GS Ossendrecht. tel. 01647-2782	Bestuurslid
Dhr. A. A. J. Suykerbuyk, Bergsestraat 21, 4635 RD Huijbergen. tel. 01644-2391	Bestuurslid
Mevr. M. Beens - van Beeck, Koppelstraat 3, 4645 RD Putte. tel. 01645-2581	Bestuurslid

Losse nummers van "Tijding" zijn verkrijgbaar voor de prijs van
ƒ. 6,-- per stuk bij de secretaresse interne zaken:
Mej. M. Bastiaanse, Antwerpsestraat 47, 4645 BB Putte. tel. 01645-2794

Ook nieuwe leden kunnen zich op dit adres opgeven.

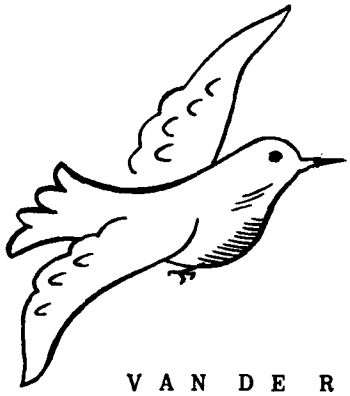

V A N D E R E D A K T I E

****

Bevrijding, de dagen waarin Nederland van de Duitse bezetting werd bevrijd, wat het betekende voor hen die het aan den lijve hebben ondervonden? Het zal misschien duidelijk worden voor hen die deze periode niet bewust hebben meegemaakt uit de artikelen welke in deze uitgave worden weergegeven.

Dat in de Zuidwesthoek een strijd werd gestreden die eigenlijk niet te verwoorden is zal duidelijk zijn. Iedereen die het heeft meegemaakt zal het er over eens zijn dat dit nooit meer mag gebeuren. Oorlog heeft steeds, door de eeuwen heen, dood, verderf en verdriet om zich heen gezaaid. En steeds weer en altijd op deze aarde is er ergens wel een oorlog met noodlottige gevolgen.

Daarom deze artikelen in "de Tijding" als een te memoreren eerbetoon aan hen die, op welke manier dan ook aan de bevrijding meewerkten, huis en haard geofferd hebben, en vooral voor hen die nooit weerom gekomen zijn.

Anja de Greef Verhees

TER GELEGENHEID VAN 40 JAREN BEVRIJDING

HOE HET BEGON EN HOE HET EINDIGDE.

Voor ik dit artikeltje schrijf, moet ik eerlijk bekennen dat ik voor de juiste data niet kan instaan. Het is veertig jaar geleden en dan kun je, als je toen geen dagboek bijhield, natuurlijk niet op datum te werk gaan, en moet ik mij dus oriënteren op dagen of weekperiodes.

Het was begin september 1944 toen wij aardappelen zouden gaan rooien. Ik runde toen een boerenbedrijf met mijn broer Sjef in de v.d. Duynpolder, dat toen geheel nog met paardentractie werd uitgevoerd. Tractoren waren er weinig, alleen een loonwerker bezat er nog eens een, maar die werd dan gevoed met een hout of kolen generator, want brandstof was er niet te krijgen.

Toen wij begonnen met rooien, alles handwerk met zo'n 16 mensen, rommelde het in het Zuiden als een naderend onweer, maar het waren kanonnen die hoorbaar waren rond Antwerpen.

Toen kregen we bericht dat de v.d. Duynpolder onder water zou worden gezet, door de sluizen te laten springen. Met man en macht maakten wij toen een aardappelkuil op de naast liggende dijk, om ze zo te vrijwaren voor het water, maar de polder werd toch weer niet onder water gezet. Dus wij rooiden door en brachten de aardappelen op de dijk in de kuil.
Op een voormiddag kwamen 2 duitse soldaten bij mij, die kwamen te voet uit België, hadden bijna geen schoenen meer aan hun voeten en vroegen of ze niet burgerkleren konden krijgen, dan zouden ze "mit arbeiten" aan de "kartoffelen".
Ik ging daar niet op in en vroeg hen, waarom ze niet meer "kämpften".
Ze zeiden: "der Führer sol hier kommen und kämpfen, wir nicht mehr," en zo gingen ze verder.

De nacht daarop vielen de eerste granaten in en om de kerk te Woensdrecht. Daar ik in de oorlog zelf artillerist ben geweest, wist ik zo al wat dat betekende. De geallieerde artillerie was bezig in te schieten op Woensdrecht en dra viel de kerktoren in elkaar.

De andere morgen kwam niemand meer werken en viel het aardappelrooien stil.Mijn broer Sjef woonde op de boerderij en ik op het dorp, naast de smederij van J.B. de Smet, waar ik later nog op terug kom. Ik ging die morgen nog naar de boerderij en besprak nog een en ander met mijn broer en ging ook weer terug naar het dorp, niet wetende dat het voor 3 weken zou zijn voor ik terug zou komen.
Ondertussen kwam het kanongebulder steeds korter bij en menige granaat richtte al veel schade aan. De bevolking kroop reeds veel in de kelders, en wachtte af. Op de dag kwam men wel eens bij de buren en bespraken de toestand. Bij mij was een Duitser ingekwartierden die zei steeds maar dat hier niet veel zou gebeuren, want die was het zelf ook beu.
Het schieten werd steeds erger, en de mensen kropen maar bijeen in de kelder. Op een namiddag kwam mijn buurman voornoemd bij me en zei: "kom bij ons in de kelder want wij zijn maar met ons tweeën". Ik persoonlijk had daar niet zo veel trek in, ik had twee kleine kinderen, 3 en 1 jaar oud en een goede kelder, maar door het aandringen zijn we toen bij hem in de kelder gegaan. De stroom was reeds uitgevallen, die was toen nog bovengronds, en wij verlichtten toen 's nachts de kelder met kaarslicht.
Maar viel er een granaat kort bij het huis, dan ging die kaars door de luchtdruk uit.

Op een morgen kwam mijn vader die toen nog voor de kerk in Woensdrecht woonde met moeder zeggen dat zij uit hun huis moesten, want de Duitsers moesten dit huis hebben voor hun gewonden. Kom maar gauw bij ons, zei de smid, en wij gingen beiden mee terug om het een en ander op te halen. Toen waren we met 8 mensen in de kelder. Warm drinken hadden we niet, want we mochten van de Duitser, die in de smederij onder het smidsbed zijn intrek hed genomen, geen kachel aan maken, vanwege de rook, die uit de schoorsteen zou komen. Waar de schoorsteen rookte zei die Duitser, zijn mensen en waar mensen zijn vallen de granaten. Dus geen surrogaat koffie.

Ondertussen werden steeds meer mensen uit hun huizen verdreven, en zochten elders onderdak. Zo kwam op zekere dag een echtpaar met 2 kinderen, waarvan het jongste 3 weken was om onderdak vragen. Het werd niet geweigerd dus waren we al met 12 mensen. Toen kwam mijn zuster, die moest ook uit haar woning, met haar zoontje. Haar man was ondergedoken evenals haar andere zoon, die werkten op de Ford garage in B.o.Z., en zaten ondergedoken bij een boerderij in de polder. 's Middags kwam een vrouw uit Hoogerheide met twee kinderen en toen nog een echtpaar uit Woensdrecht en zo zaten we toen met 17 mensen in de kelder.
We hadden bedden, dekens enz. in de kelder, dus iedereen kon rusten. Maar.....
Het eten werd schaars, dus moesten we een oplossingvinden.
De smid had een melkgeit en daarvan voeden we het kindje van 3 weken. Ik had nog een grote achterham van een fraudeleus

geslacht varken en dat werd aangesneden. Ieder één plak en dat werd dan op verzoek van de smid weer opgehangen aan een spijker aan de keukenzolder. Maar we kregen gebrek aan alles. Op zekere morgen vroeg mijn moeder, zou er geen brood meer zijn bij de bakker, al hadden we maar wat.
Maar de beschietingen lieten niet toe, om zich op straat te begeven en alles was één puinhoop als men eens voorzichtig door de straat keek. Mijn moeder zei: "ik heb nog wat echte koffie en thee in mijn huis verstoken, daar en daar zit het en ga het maar halen". Toen het na de middag wat rustiger werd waagde ik het om dat op te halen. En voer dan ook mijn kippen (ze had er zes) zei ze. Maar toen ik bij mijn moeders huis kwam sprong een officier op me toe en vroeg "was haben Sie hier su tun". Ik vertelde hem niet van de koffie en thee, maar dat ik de kippen van mijn ouders kwam voeren.
Mensch,mensch, lassen Sie sich fur ein Huhne kaput schiessen, voegde hij mij toe, maar ik kon toch ook niet zeggen waar ik eigenlijk voor kwam, want dan was ik wel zonder thee en koffie teruggekomen! Ik voerde de kippen, waarvan er nog maar twee leefden, en zocht mijn koffie en thee op. Die zat in een grote blikken doos van Van Nelle's koffie en thee zoals die in die dagen in gebruik waren. Een grote vierkante doos, die je bijna niet onder één arm kon dragen.
Dus ik terug op weg naar de anderen in de kelder. Ik ben vijftig meter in de straat, beginnen de granaten weer te vallen. Ik vluchtte een café binnen (v.d. Poel), door de ramen, die er alle waren uitgeschoten en probeerde in de kelder te komen. Ik rammelde op de deur, maar er was geen leven te bespeuren (achteraf waren die bewoners bij de buren in de kelder) dus ging ik op mijn zij onder tegen de muur liggen, nog steeds met mijn koffiebus. De granaten vielen overal en een trof het dak en stof en steengruis bedekte mij. Zo lag ik daar te wachten tot het wat bedaarde, en ging toen op huis aan. Maar toen ik in de bocht van de weg kwam, lag daar een duitser met een machinegeweer langs door de straat te schieten en moest ik me weer dekken. Op een gegeven moment mocht ik van hem verder gaan en zo kwam ik tegen de middag thuis met mijn koffie en thee.
Maar toe waren we er nog niet, want we moesten toch water koken, en dat mocht niet. Ik ging met de smid naar de smederij en vroeg de soldaat steeds maar de kachel te mogen aanmaken. Ik beloofde die soldaat ook eine tasche kaffee en op het laatst gaf hij toe. Ik haalde wat hout en de smid wat smederijkolen en na tien minuten hadden we kokend water, en was er voor allen een bakje warme koffie of thee. Ik zie die soldaat nog zitten boven op de keldertrap, met "seine kaffee". Hij zei dat is verdomd echte koffie! Terwijl wij dan op onze manier zaten of lagen te genieten, gebeurde het waar de soldaat ons voor gewaarschuwd had; 3 schoten gingen eraf en 3 voltreffers hadden de keuken totaal vernield! De kachel lag in de andere hoek van de keuken, en mijn grote ham (waarop we onze hoop hadden gevestigd) was totaal verdwenen.
Toen kwam de Duitser terug in de kelder en zei: wat heb ik je gezegd; en hij had inderdaad gelijk.

Als het overdag wat stil was wandelden we eens in de tuin, waar de Duitsers wat versterkingen hadden gemaakt en vroegen we wel eens hoe lang dit nog zou duren.
Dit waren over het algemeen wat oudere Duitse soldaten en ze zeiden dan: nog zwei tagen und dann ist es fertig; klaar voor jullie en voor ons, können wir auch zum Heimat.
Dat waren dus niet de kwaadste.
Er moest raad worden geschaft want we hadden geen brood meer.
Ik pakte een baalzak (jute zak) en ging op stap toen het wat rustiger was naar de bakkerij van Jan v. Pul. Maar wat ik toen zag verbaasde mij zo dat ik niet wist wat te zeggen.
Duitse soldaten waren bezig brood te bakken, want de bakker had de benen genomen. Komt een op me af en vroeg wat ik daar kwam doen. Ik legde hem alles uit over onze toestand en dat we geen brood meer hadden. Gaat dan hier weg en ga naar B.o.Z. daar is nog brood. Ik zei hem dat dit bijna niet mogelijk was vanwege de zware beschietingen. Komme Sie dann mit zèi hij, en pak je baalzak en hij gooide er 10 broden in. Maak nu dat je weg komt en komme Sie nicht wieder, dit is een bevel, voegde hij me toe.
De blijdschap toen ik thuiskwam in de kelder was geweldig, ondanks onze grote ellende die we moesten doorstaan. De andere morgen was het stil en rustig en wilde de smid en ik eens door de tuin wandelen, maar wat ons opviel, was dat al die soldaten, die er voorheen waren, waren verdwenen. Het waren toen alle jonge soldaten, een doodshoofd op hun kragen en witte das om de hals (De beruchte Herman Göring troepen). De smid herhaalde de vraag van de vorige dag hoe lang het nog zou duren. Een van hen trok zijn revolver en gelastte ons onmiddelijk naar de kelder te gaan, en dat met hem niet over zoiets te praten viel, zoals die oude lieden voor ons deden. Een ander riep ons nog: wir gehen nicht weg, aber kaput! Wij kozen voor ons de beste weg en gingen in de kelder. Maar niet voor lang, want we wilden wel weten, wat er met die soldaat onder het smidsbed en de smederij was gebeurd.
Die was ook weg, maar zijn plaats was ook ingenomen door een andere. Hij had een revolver tussen zijn uniform en een geweer naast hem liggen. Hij kwam overeind en zei tegen de smid: zo leute, hoe gaat het allemaal. Dus hij was vriendelijker dan zijn collega's in de tuin, terwijl hij toch ook een Göring soldaat was. Hem zo aan te zien zou men wel gezegd hebben dat hij 40 jaar was.
Hij was dagen of weken niet geschoren, had een baard en zag er in een woord oud uit. De smid vroeg hem, waarom hij nog in het leger was, omdat hij toch niet zo jong meer was zo te zien.
Hij begon te lachen en vroeg: hoe oud ben ik? De smid zei, nou, 40 jaar. Hij haalde zijn zakboekje uit zijn uniformzak en liet dat ons zien. Hij was 20 jaar, en had reeds 2 jaar aan het oostfront gevochten, dit is het bewijs zei hij, en haalde uit zijn bovenzakjes van zijn uniform tal van knopen uit die soldaten uit het Russische leger droegen, voorzien van hamer en sikkel. Allen kaput geschossen zei hij! Een hij ging verder met zijn verhaal.
In Rusland is een veel mooiere oorlog dan hier want, als er 500 russen vallen komen er 1000 voor terug. De Tommie geeft niets weg dan staal, maar Tommie zal zelf hier komen en kampfen.

Hij had het blijkbaar niet voorzien op de zware beschietingen die die Tommy deed. En zo gingen de dagen verder, terwijl er geen vorderingen werden gemaakt. Toch moest mij een ding van het hart. Terwijl wij die elitetroepen haatten, was er toch nog een bij, die nog menselijke gevoelens had, want hij bracht iedere dag 2 eieren in de kelder die hij dan aan de smid gaf voor die kleine plagen (kinderen) en zei, als ik niet terugkom ben ik dood of gewond, de laatste twee dagen dat we daar waren, hebben we hem niet meer gezien. Wellicht kan dat gebeurt zijn op die avond dat we drie uur aan een stuk werden beschoten van kwart over 5 tot ruim acht uur. Dan begonnen de granaten te vallen van de Duitsers af langs over de straat tot aan Non Plus Ultra (café aan het Dorpseind) en zo weer terug en zo weer vele malen.
Een zware granaat trof de smid zijn huis en de steenpuin kwam over de keldertrap, die boven de kelder was, naar beneden rollen. Onder deze zware beschieting zei mijn vrouw en meerdere anderen, zouden we toch niet een rozenhoedje bidden? (en dat vergeet ik nooit) zei de smid, een grote potige kerel, afkomstig uit het Zeeuws-Vlaamse land, dat gebeurt niet! Waar het meeste is gebid, lag het eerste in elkaar, hij doelde daarmee op de kerk.
Ik heb geen bezwaar tegen bidden, zei hij maar dan ieder voor zichzelf! En er is gebeden en veel. Het was intussen 3 oktober, de verjaardag van ons zoontje, hij werd in de kelder 1 jaar oud. Op een zondagmiddag kwamen er twee Duitse officieren met de mededeling dat we weg moesten uit het dorp en wel vóór 4 uur, en naar B.o.Z. en niet naar Ossendrecht, als een het toch waagde naar Ossendrecht te gaan zou hij worden neergeschoten. Er zou een Rode Kruis auto komen van B.o.Z. voor de zieken en degene die niet meer konden lopen of gebrekkig waren. Die moesten dan gebracht worden op een baar of zoiets naar het begin van de Rijzende weg, voor de wagemakenmakerij van Groffen. De straat was niet berijdbaar, vanwege puin, omvergeschoten telefoon en electriciteitspalen, die toen allen nog bovengronds waren. WIj gingen ook beginnen aan onze martelgang naar Bergen op Zoom. Van de smid kreeg ik een kruiwagen om te laden, maar iedereen laadde maar op dat ding, tot ik er bijna niet overheen kon kijken. Toen ik hem op wilde lichten, ging dat bijna niet zo zwaar was hij beladen. De smid wist er raad op, neem een touw van de hoefstal zei hij en bind die aan de priemen, en ja hoor, toen konden we gaan rijden. De vrouw moest me met de kinderwagen, de twee kinderen 3 en 1 jaar oud in de wagen, ook nog wat bepakking erbij en we starten met z'n allen, tussen de puin en alles door kwamen we aan de kerk maar daar hadden de Duitsers een barricade over de weg gemaakt van landbouwkarren en treinen. Ik kon er met mijn hoogopgeladen kruiwagen niet onderdoor, dus, afladen kruiwagen er onderdoor, andere kant weer opladen en verder. Zijn we op de Rijzende Weg, worden we weer beschoten en besloten terug te gaan naar de kelder, wat we ook deden. Ik moest de wagen weer af en opladen om op de plaats van de uitgang terug te keren.

Nu had de smid, toen we startten al zijn cafestoelen in de kelder gegooid omdat anderen er niet zo gauw in zouden gaan, want achter in de kelder had de smid een varken in de kuip zitten dat hij fraudeleus geslacht had. Stoelen eruit en wij er terug in. Maar het werd half vier en voor vier uur moesten we weg. Het schieten bedaarden en we maakten aanstalten om te vertrekken.
Dezelfde gang als eerst met af en opladen van de kruiwagen voor de wegbarricade. Mijn vader droeg een stok met daaraan een witte vlag, die we van een laken hadden gemaakt en ging voorop. Dan volgde de smid met een stok over de schouder met daaraan een lederen tas met cognac en oude klare uit zijn café.

Toen we boven de Rijzende weg waren kwamen Engelse jagers overvliegen, maakten een draai en kwam terug omlaag. Allen riepen tegen vader, zwaaien, zwaaien met die vlag, ze vlogen over ons heen en verdwenen. We kwamen inde Steenstraat, Sus Iriks stond buiten en zei tegen ons ge gaat verkeerd, gaat naar Ossendrecht of blijf hier, maar we wisten veel beter. Hij is niet weggegaan ook zijn buurman niet, hij is zwaar gewond geraakt, zijn zoon is doodgebloed door een handgranaat die de Duitsers wierpen. En zijn buren, die ook gebleven waren en aan een Canasese voorpatrouille hadden staan praten; die patrouille ging terug. Maar de Duitsers die in de schietgaten zaten hadden dit gezien. Zij kwamen in de kelder bij hem en gelastte de twee mannen naar boven te gaan. Zij werden tegen de gevel van hun huis doodgeschoten. Zo kwamen we op de Antwerpsestraatweg aan en ik had nog niet gerust met mijn zware kruiwagen. Bij de kruising naar Zeeland werd het me toch te veel, ik was 29 jaar, dan kon je wel wat hebben, maar ik moest mjin kruiwagen toch wegzetten. Ik rustte nauwelijks of voor op de Zeeusche weg begonnen granaten te vallen en meosten we weer verder. Voor het Hof van Cuijpers was een bom midden op de weg gevallen en moesten we er omheen. Maar door dit oponthoud kon ik toch weer even rusten en voort ging het weer naar richting Bergen op Zoom. Nu moet ik eerst nog even vermelden, dat, voor ik de kruiwagen bij de smid oppakte, ik een flinke teug cognac van de smid kreeg. Hij zei, doe je best maar, dan pak ik er ook een en onderweg mocht ik ook nog een teugje doen bij het rusten. Zijn we boven de weg achter Cuijpersbossen aangekomen, beginnen de Duitsers daar kanonvuur af te geven richting België, waarvan we zo schrokken, dat we allen in een naast de weg gelegen sloot kropen, en de kinderwagen met de kinderen op de weg lieten staan, evenals mijn kruiwagen.

We gaan weer verder en passeren de muur die de Duitsers bij Schaliehoef dwars over de weg hadden gebouwd. Zo kwamen we eindelijk bij N. Borgvliet aan, waar de mensen allen buiten stonden. Een van hen zei tegen me word uw kruiwagen niet te zwaar, anders neem ik hem wel van u over. Mijn antwoord was gauw en graag.

Die man, die ik niet heb gekend, bracht ons weg tot de Hollandse tuin, de verzamelplaats van vluchtelingen.
Mocht die man nog leven en hij zou dit artikeltje lezen dan dank

ik hem nogmaals. Wij konden ons daar goed wassen, wat wel nodig was en de kinderen werden door de zusters van het Rode Kruis gewassen en zo nodig van andere kleertjes voorzien. Er was voor iedereen eten, waarvan we graag gebruik maakten.Voor ik verder ga, moet ik eerst nog iets anders vertellen, dan sluit mijn verhaal hier straks weer bij aan.

Toen de gevechten hier pas uitbraken. werd er bij mijn broer Sjef door de Duiters een landbouwwagen meegenomen naar Hoogerheide en werd bij de landbouwer Hopmans op het erf gezet. Dit wisten we pas op de volgende zondag toen die landbouwer bij mij kwam en vertelde dat die wagen op zijn erf stond. Hij vertelde dat die Duitse soldaten bij hem stomdronken in de schuur lagen. Dat ik nu mooi de kans kreeg om die wagen terug te halen! Naar de polder om een paard gaan durfde ik niet omdat ik dan de kans liep, om het paard ook nog te verliezen. Goeie raad was duur, maar ik had er toch wel zin in om die wagen weg te halen. Mijn vrouw heeft vele malen gezegd doe het niet, denk om mij en de kinderen, wat ik ook wel deed, maar de verleiding werd me toch te groot en ik trok er te voet op af. Goed geweten, in de schuur lagen 8 Duiters hun roes uit te slapen en hoorden niets. Ik ging verder naar mijn broer Fons die in Hoogerheide woonde en deelde hem mijn idee om de wagen weg te halen mee. Hij was er niet zo gerust in maar ging toch mee kijken of die soldaten werkelijk van de wereld af waren. Onderweg zei hij tegen mij: als ze ons snappen weet ge wel wat er dan gebeurd? Toch gingen we door en keken eerst nog eens in de schuur. Die soldaten sliepen nog als rozen en wij gingen tot de aanval over.
Wij spraken af, als tijdens ons vertrek met de wagen ze wakker werden of ze ons achterna zouden komen, wij de wagen desnoods alleen de IJsberg af zouden laten lopen en dan een van ons rechts en de ander links zou vluchten. Mijn broer stond aan de dissel en ik duwde er van achter tegenaan, de reis ging goed en we duwden die wagen achter op het erf van wagenmakerij Groffen aan de Rijzende weg. Groffen zei, dat is flink gedaan maar als de Duitsers hier komen nemen ze hem toch ook weer mee. Hij raadde ons aan om twee wielen van de wagen af te halen en weg te steken. En zo gebeurde het.

Wij togen huiswaarts. Maar toen ik thuis was drong het pas goed tot me door wat we hadden gedaan: ons leven geriskeerd voor een landbouwwagen. Ik zou het nooit weer doen! Maar je was nog jong en niet zo bang. Dit is dan kort omschreven het verhaal van die wagen,en nu komt het verhaal waar ik nog op door ga. Want landbouwer Boveé die naast die kerk woonde had nog één paard toen we naar Bergen op Zoom moesten vluchten, maar had geen wagen meer. Hij kwam bij Groffen of daar geen wagen meer was. Groffen zei ja, er staat er nog een van de Gebr. Pijnen maar dan moet ge er wel twee wielen aanzetten, die weet ik wel te zitten. Zo gezegd, zo gedaan en Bovèe vluchtte met de wagen naar B.o.Zoom.

Toen we dan bij de Hollandse Tuin waren kwam Bovèe daar ook met die wagen. Hij laadde wat andere vluchtelingen af en zei, dat hij onze wagen bij Groffen had gehaald en vroeg om door te rijden naar Moerstraten waar hij zich bij familieleden zou vervoegen om onderdak. Ik zei, rij maar raak en mocht ge de wagen heel houden, breng hem dan na de bevrijding maar terug op de boerderij, wat hij ook heeft gedaan.

Er waren veel mensen van B.o.Z. naar de Hollandse Tuin gekomen om mensen onderdak te geven en zo kwamen we terecht bij Fam. Nuijten op het Fort,wij zijn daar geweest tot Bergen op Zoom bevrijd was. Die mensen waren heel goed voor ons en voelden met ons mee. Onze ouders gingen naar de Fam. Martens aan de haven, een graanhandelaar, waar mijn vader die tijd ook mee handelde. Ik was nieuwsgierig de andere dag hoe zij het maakten, en zou hun bezoeken, maar ik kwam niet ver. Toen ik in de Potterstraat liep werd ik aangehouden door de Feldwebel, die mij vroeg mijn ausweis te tonen. Hij bekeek het en zei ga maar verder.
Op de hoek Potterstraat-Lieve Vrouwestraat stond om de hoek ook een Feldwebel, die mij pardoes vastpakte en mij bij andere mensen, die hij op die manier gepakt had samenvoegde.
Toen hij een vijftiental mensen had verzameld kwam er nog een onderofficier bij. Die zei dat wij moesten gaan arbeiden aan de *"tanksperre"* bij Borgvliet.
We werden 2 aan 2 gezet met de mededeling van een dat we als we zouden durven vluchten, we zouden worden doodgeschoten. Zo togen we naar de Watertoren waar we aan andere soldaten werden overgedragen. Een met geweer voorop en een achterop.
We werden aan de Tankgracht van schoppen voorzien en konden gaan werken. Er waren daar nog meer mensen aanwezig, er stonden nog drie mensen van Woensdrecht. Ik had in Bergen op Zoom op de zwarte markt een half pond tabak gekocht, die ik na een poosje voor de dag haalde en waarvan we met mij bekende mensen sigaretje draaiden.
We stonden er met vijf man bij elkaar toen een soldaat bij ons kwam, en vroeg of we niet moesten arbeiden?
Terwijl hij dit vroeg sloeg hij mijn pak tabak uit mij handen, die in het water van de tankgracht verdween, wat hadden we daar spijt van.

Zo werd het reeds namiddag 3 uur, en we kregen honger.
Daar vlak bij was een veldje koolraap. Ik vroeg aan Adr. Verbeek of hij niet met me mee wou gaan, om wat koolrapen. Wij op pad, het was maar 50 meter, en trokken een paar rapen uit. We vleiden ons neer, en schilden een koolraap af. Toen kwam een S.S.-soldaat naar ons toe, het geweer geschouderd, kwam bij ons staan,en vroeg weer, moet gij niet arbeiden? Ik zei hem, dat ik niet kon arbeiden zonder eten. Vliegensvlug pakte hij zijn geweer, en gaf me daarmee met de kolf daarvan enkele rake klappen in mijn lenden, wat ik wel 3 weken heb gevoeld, maar terug aan de arbeid.
We werden 's avonds teruggebracht tot de Watertoren in Bergen op Zoom vandaar kon ieder weer naar huis. Voordat we weg gingen vertelde een soldaat, als we de andere morgen terug bij de Watertoren zouden komen, dat we dan ons ausweis terug zouden krijgen (dat hadden ze ons afgenomen).

Bergen op Zoom was toen een frontstad en zonder ausweis de stad ingaan was gevaarlijk. Dus wij de andere morgen terug. Maar daar aangekomen kregen we het niet terug. We werden weer 2 aan 2 gezet en opnieuw afmars naar de tankval.
's Avonds vertelde hij weer hetzelfde. Ik trapte er niet meer in en vertelde mijn kameraden van Woensdrecht, dat ik naar de ortskommandant zou gaan en mijn situatie uitleggen.

Ze gingen allemaal mee, maar niet verder dan de winkel van Simon de Wit, op de hoek van de Steenbergsestraat. De ortscommandant was gevestigd in het voormalig belastingkantoor in de Steenbergsestraat. Mijn metgezellen vonden het toch te gevaarlijk om daar naar toe te gaan! Misschien zeiden ze wordt ge wel gelijk opgepakt en dan!
Toch waagde ik het en ging verder. Voor het kantoor stonden 2 gewapende schildwachten, en ik vroeg of ik de commandant mocht spreken. Ze zeiden waarvoor, en ik legde mijn geval aan hun uit. Ze keken elkander eens aan, en mocht doorgaan. Het kantoor was op de 1ste etage gevestigd, maar onder aan de trap stonden andere soldaten op wacht. Ik deelde ook hen mijn geval mee, en mocht naar boven. Maar voor de deur van de kamer waar ik moest zijn stond ook een wacht. Hij vroeg mijn "ausweis" en ik vertelde hem dat ze dat mij hedden afgenomen en dat ik daarvoor naar de commandant wilde. Hij fouilleerde me en ik mocht door. Toen ik daar zo stond, bood hij me een stoel aan, en mocht ik mijn verhaal vertellen.
Ik zei hem dat ik uit Woensdrecht was gevlucht en nu met mijn vrouw en 2 kleine kinderen in Bergen op Zoom onderdak had gekregen. Ik zei hem dat ik 2 dagen aan de tankval had gewerkt en mijn "ausweis" afgenomen was. Hij luisterde aandachtig naar me en nam toen de telefoon op. Hij zei me tien minuten te wachten.

Ik kreeg het terug en ook nog ƒ 37,= voor die twee dagen dat ik aan de tankval had gearbeid!
Gaat nu maar naar uw vrouw en kinderen zei hij en gaf me nog een hand. Toen ik weer terug ging stonden mijn maats nog op de hoek van de straat te wachten. Ze waren blij dat ik er was, en nieuwsgierig hoe het was afgelopen.
Ik liet mijn ausweis zien en vertelde dat ik ook nog ƒ 37,= had gekregen. Zij gingen toen ook en hadden ook alles terug en ook ƒ 37,=
Ik heb me toen niet meer buiten laten zien.

Op 28 aktober gingen we terug naar Woensdrecht met kinderen en kruiwagen. Wat we toen onderweg zagen ging alle begrip te boven, armen en benen van soldaten waar tanks overheen waren gereden. Dode Duitse soldaten in de schietgaten. verminkt of verbrand en niets dan totaal verwoeste huizen. En zo kwamen we in Woensdrecht aan. Ieder naar zijn huis of wat er nog van over was. We sloegen wat planken voor de ramen om toch iets geborgen te zijn.
Maar toen kwam het pas geen licht, geen water en geen verwarming en het ergste, niets te eten. Maar op de boerderij van C.v. Lakwijk waren nog veel Canadezen die met hun geschut de Duitse

linies achterin Bergen op Zoom beschoten. Ik ging er naar toe met mijn dochtertje die toen ruim 3 jaar was, om eten te bemachtigen. Er stonden keukenwagens genoeg en zo goed als ik kon, legde ik mijn toestand uit. Hij zei, gaat maar mee, en hij overlaadde me met brood, boter, chocolade enz. Verheugd dankte ik die officier en toog huiswaarts. U kunt begrijpen dat ik nieuwsgierig was hoe het er op de boerderij in de v.d. Duijnpolder uitzag. Onze fietsen waren geheel stuk. Maar de molenaar P. Bogers had nog een oude damesfiets over, en die mocht ik wel lenen. De andere morgen reed ik dan zo goed en zo slecht als dat ging, want er waren vele granaatscherven op de wegen.
Toen ik op de landerijen arriveerde zag ik meteen dat het daar droevig was gesteld. Er was niemand, en toen zag ik al het vee dood liggen in de wei en tuin. Alle werkpaarden, negen in getal lagen dood in de stal, op een na, die lag achter de schuur op het land.

Het woonhuis was half weggeschotenen ook de schuur was zwaar beschadigd. Alle machines en wagens, alles was totaal weggeschoten. Deze troosteloze aanblik zal ik nooit vergeten. Op en rond het erf waren vele graven van Duitse en Canadese soldaten. Op een Canadees graf stond het kruisbeeld ingepland, dat voor de schoorsteen hing bij mijn broer Sjef.

Maar het leven moest verder en na een bezoek aan de burgemeester kwamen een paar dagen later 20 N.S.B'ers die waren opgepakt, het massagraf maken voor al het dode vee en paarden. Mijn broer kreeg een paar werkpaarden van zijn schoonvader (L.v. Meir) in gebruik voor de kadavers naar het massagraf te trekken.
En zo werd alles wat vroeger in de wei liep, daar begraven.
We begonnen alles weer te schikken, deuren van de schuur, die de Duitse soldaten allen in de dijken hadden gestouwd op het erf en in het veld dicht te maken, alles bijeen 349 trechters, want die moesten we tellen voor de eventuele schadevergoeding, die later zou worden uitgekeerd.
We kregen de eerste paarden toegewezen en langzamerhand begon het normale leven hier weer op gang te komen.
De woning werd wat opgeknapt door Landbouwherstel en in 1950 definitief herbouwd. Dit zijn dan mijn oorlogservaringen die wij aan de lijve hebben ondervonden. Maar ik twijfel er niet aan dat iedere Woensdrechtenaar ook zo'n ervaring zal kunnen optekenen.
Want een bevolking van 1200 mensen die zo een verschrikking heeft meegemaakt kan ieder voor zich daar nog uren over praten.
Want over dit dorp, dat 14 dagen lang door de Duitsers werd verdedigd, kwam een ramp, die zijn weerga niet kent

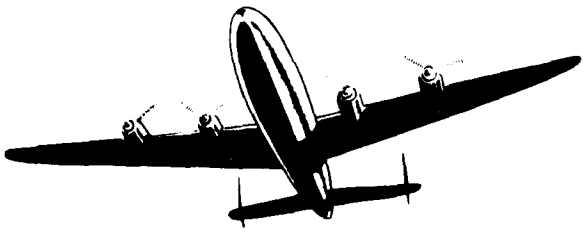

Woensdrecht,

L.P. Pijnen.

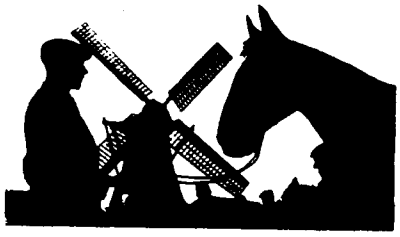

EEN HERINNERING AAN DE BEVRIJDING

Als meiske van 11 jaar maakte ik de bevrijding bewust mee. Nu zijn we 40 jaar verder, maar deze herinnering is mij altijd bijgebleven. En over deze dag wilde ik u allen iets vertellen.

Samen met mijn ouders en broer woonde ik op de boerderij Zuidpolder nr. R 19 te Ossendrecht (nu van Lindonkhoeve, Langeweg, Ossendrecht). Mijn opa, oma en hun drie kinderen waren bij ons ingetrokken omdat Oud-Vossemeer, waar ze woonden, onder water stond.
Wij hadden bij onze boerderij in de polder ook water maar omdat het huis hoger lag was het bewoonbaar gebleven. In januari 1944 hadden wij al veel huisraad overgebracht naar vrienden in Ossendrecht omdat we vooraf gehoord hadden dat ook onze polder onder water gezet zou worden.

Op de morgen van de 6e oktober 1944 welke eerst zo rustig was begonnen, veranderde deze plotseling omstreeks 10 uur in oorlogsgeweld. We zagen het water in de polder opspatten en hoorden het geluid van fluitende kogels.

Terugtrekkende Duitsers kwamen bij onze overburen, de fam. Sneep, en wilden er binnen. Omdat de deur niet snel genoeg werd geopend sloegen ze de ruiten in. Ze wilden in de kelder met hun geweren, maar men wist hen te bewegen deze in de gang achter te laten.

De Canadese troepen hadden zich opgesteld met hun kanonnen in de Koeleweg en de Plaatsluis. Ze zagen hun vijanden bij de boerderij naar binnen gaan. Doch, omdat ze waren misleid, namen ze de verkeerde boerderij n.l. die van ons onder vuur.

In allerijl zochten we een veilige schuilplaats in de kelder. Het was geen geriefelijke plek want die stond vol met water. Opgestapelde aardappelkistjes en de spekton deden dienst als zitplaats.

De beschieting barstte in alle hevigheid los. Er sloeg een granaat op het dak van de bijkeuken. Door de druk vloog de kelderdeur open en stukken steen rolden naar binnen.

Na enkele uren werd het even stil en moeder maakte van deze gelegenheid gebruik om op verkenning te gaan. Haar nette keuken was veranderd in een puinhoop. De kachel was door blijven branden en de stoofpeertjes waren tot stroop gekookt en aangebrand.

4 februari 1943 is de datum van deze invasiegulden.
Het was een wettig betaalmiddel in de oorlogsjaren.
Na de bevrijding werd dit geld ingeroepen. Men kreeg per persoon
ƒ10,-- om mee te beginnen. Daarna ontving men het ingeleverde geld terug.

De schade aan de boerderij was groot. Alle ruiten waren er uit geslagen en grote gaten in het dak zorgden ervoor dat de winter na de bevrijding als het ware nog in de open lucht moest worden doorgebracht.

Opa en oma met hun jongste zoon maakten ook van de stilte gebruik om op verkenning te gaan. Zij stonden juist in de aangebouwde slaapkamer toen er op de zolder ook een granaat insloeg. Ramen vlogen open en in paniek sprongen ze hierdoor naar buiten.

Wij riepen, doch kregen geen antwoord. We dachten dat ze getroffen waren of gedood.
Gezond en wel keerden ze bij ons echter weer terug in de kelder. Alles aan hun lichaam was rood van het vallend puinsteen. Daarna durfde niemand meer de schuilplaats te verlaten.

In de middag hield het schieten op en werd het weer rustig. We bleven nog een tijdje in de kelder, maar er gebeurde niets meer.

Vader ging naar de schuur. Daar stonden nog drie paarden. Ze waren weggestopt en onvindbaar geweest voor de Duitsers. Gelukkig hadden ze de beschieting zonder schade overleefd.

Tegen de avond was het gevaar geweken. Met zijn allen trokken we naar de buren. Ze hadden een dubbele kelder en hierin stond geen water. Het was ook een veilig kelder; zelfs de spijlen waren uit het keldervenster gezaagd zodat we in nood toch door het raam konden ontsnappen.

We schrokken wel erg bij aankomst in hun kelder toen we tot de ontdekking kwamen, dat de Duitsers de woning nog niet hadden verlaten. Toen het donker werd wilden ze pas vertrekken en wat er daarna met hen gebeurd is, is mij niet bekend.

Voorzichtig hebben wij toen bedden en dekens met ander nodig huisraad naar de overkant gebracht. Dat móést voorzichtig gebeuren omdat de grond bezaaid lag met electriciteitsdraden. Op deze draden kwam om 17.00 uur stroom, zodat daar, zij het op bescheiden wijze, gebruik van kon worden gemaakt.
Met de invallende duisternis had moeder deze draden echter niet gezien en raakte er in verward. Doordat ze op klompen liep kon ze zichzelf bevrijden.

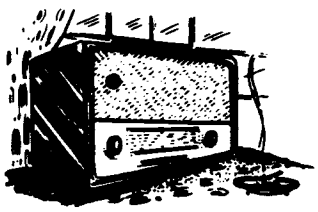

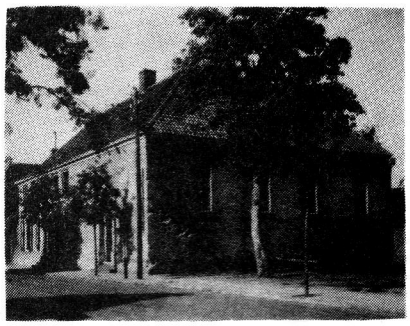

PROT.KERK OSSENDRECHT

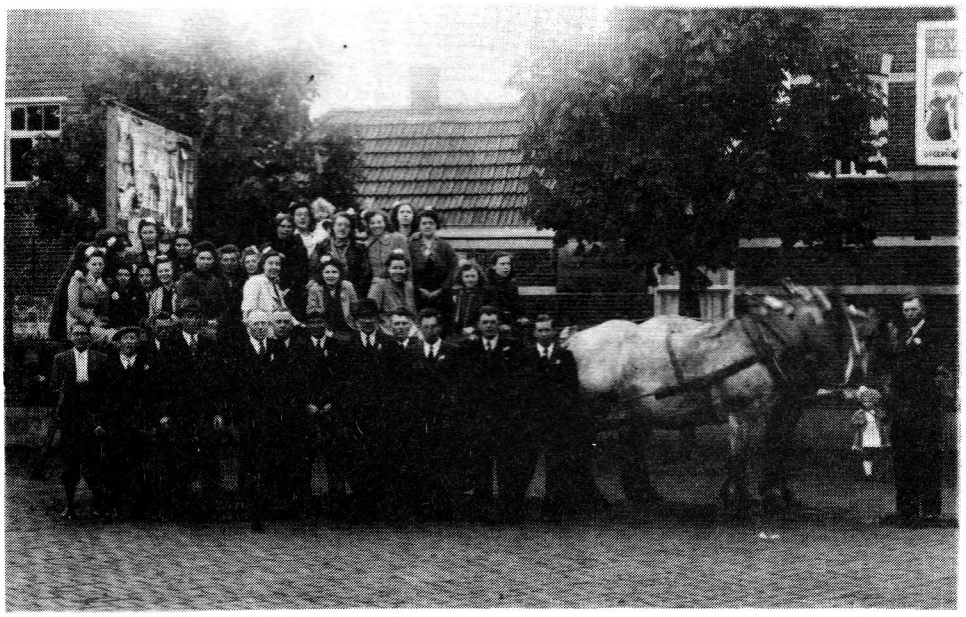

BEVRIJDINGSOPTOCHT
OSSENDRECHT

VAN LINDONKHOEVE
OSSENDRECHT

De volgende uren zaten we weer op aardappelkistjes, maar nu in betere omstandigheden. En omdat het een dubbele kelder was hadden we ook nog wat privacy. Van slapen kwam die nacht niet veel. We waren bang dat het weer opnieuw zou beginnen.

De andere morgen gingen mijn ooms naar het dorp waar weinig of niets gebeurd was. En daar zagen ze de Canadezen en geen Duitsers meer.
Zo vernamen wij, dat op 6 oktober 1944 Ossendrecht was bevrijd.

Met dit herdenkingsjaar, hulde en dankbaarheid aan allen, die hun leven gaven voor onze vrijheid.

Tanny Stoutjesdijk.

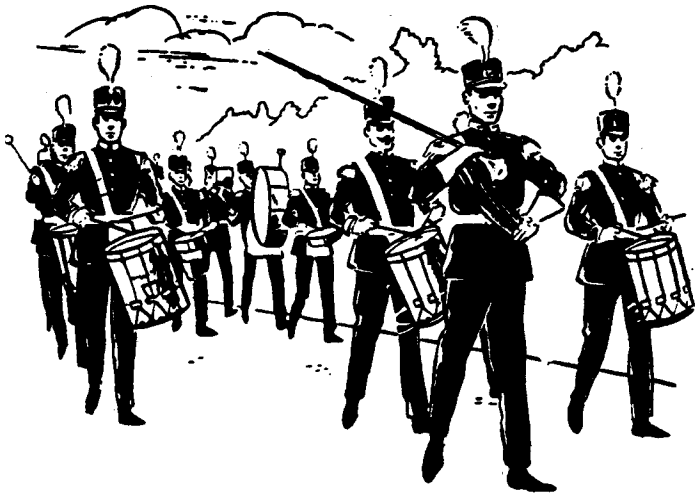

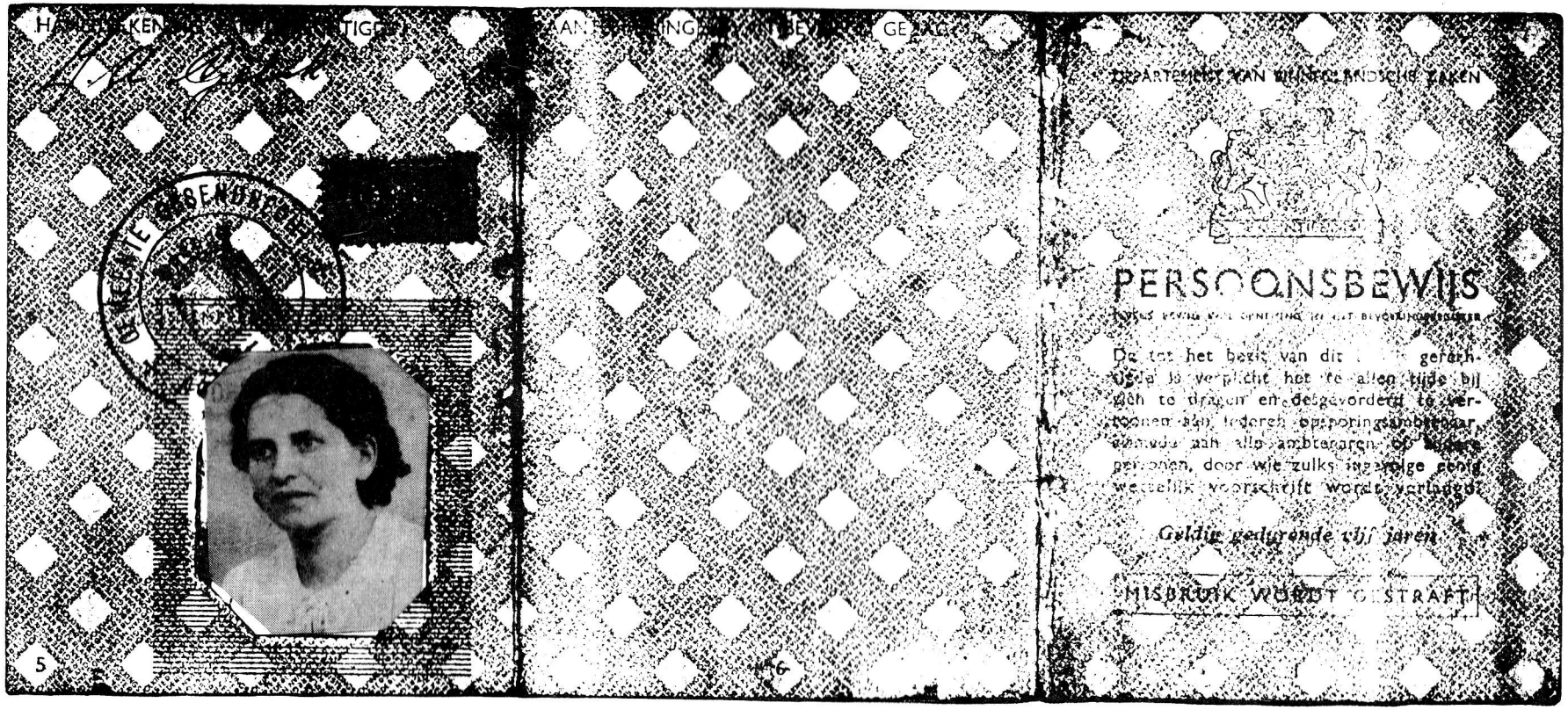

5

6

DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN

PERSOONSBEWIJS

Wetten revisie van 1 April 1936 tot het Bevolkingsregister.

De tot het bezit van dit [illegible] gerechtigde is verplicht het te allen tijde bij zich te dragen en desgevorderd te vertoonen aan iederen opsporingsambtenaar, evenals aan alle ambtenaren of andere personen, door wie zulks ingevolge eenig wettelijk voorschrift wordt verlangd.

Geldig gedurende vijf jaren

MISBRUIK WORDT GESTRAFT

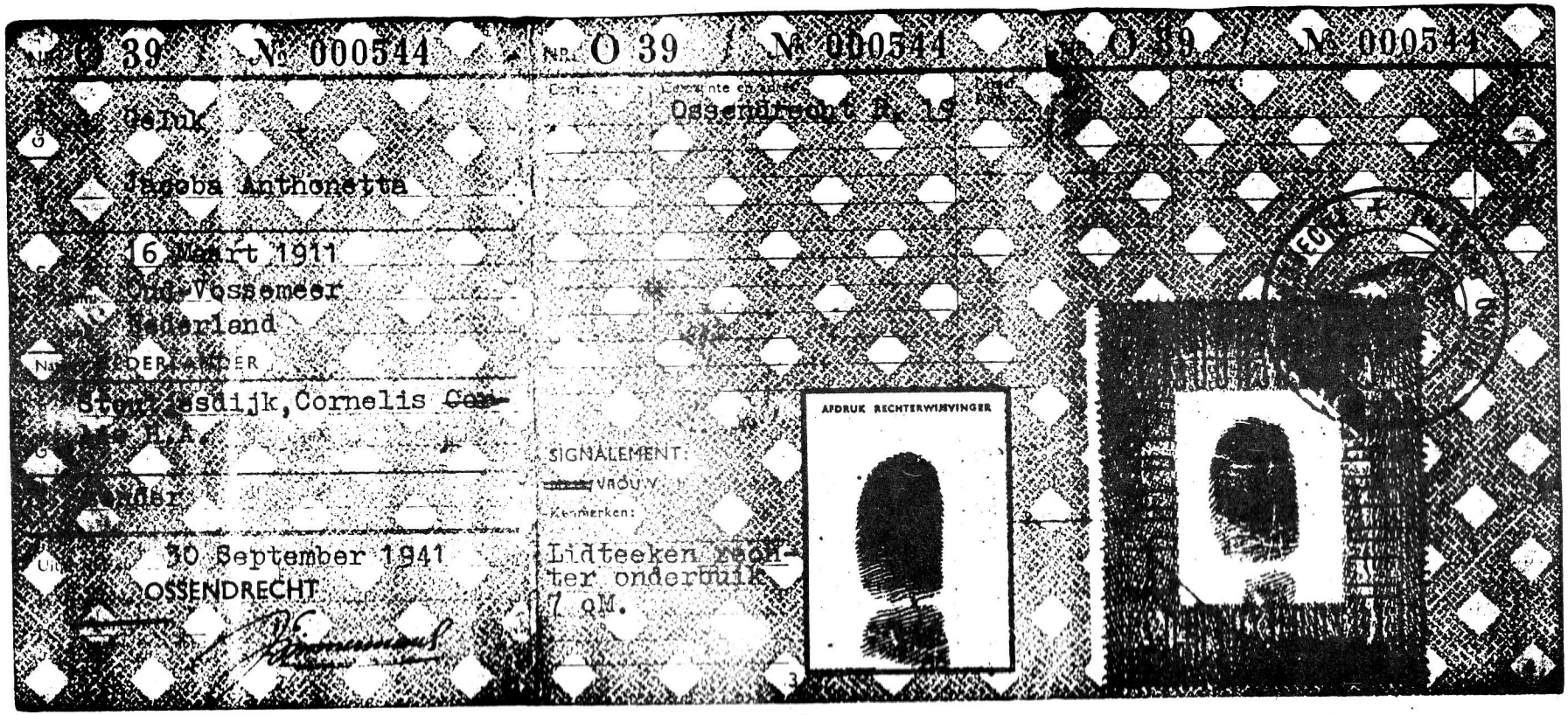

NR. O 39 / № 000544

Jeluk

Jacoba Anthonetta

16 Maart 1911

Oud-Vossemeer

Zeeland

NEDERLANDER

Stoutsdijk, Cornelis ~~Cor-~~
~~nelis~~ H.A.

Onder

30 September 1941
OSSENDRECHT

NR. O 39 / № 000541

Laatste adres: Ossendrecht A. 19

SIGNALEMENT:

VROUW

Kenmerken:

Lidteeken rechter onderbuik 7 cM.

AFDRUK RECHTERWIJSVINGER

NR. O 39 / № 000544

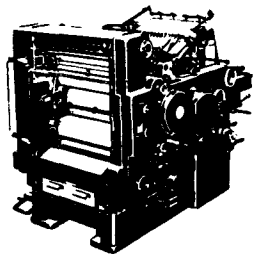

BERICHTEN UIT HET BRABANTS NIEUWSBLAD VAN 1944

De berichtgeving was uiterst summier en erg onregelmatig voor en tijdens de gevechtshandelingen in de direkte omgeving. Dit maakte de toestand vrij verward.
Terwijl het oorlogsnieuws uiterst vaag was.
Dit kan zijn oorsprong vinden in de onwilligheid van het Brabants Nieuwsblad om de vage en twijfelachtige *"Duitse Berichten"* te vermelden alswel dat de Duitsers over hun naderende nederlaag niet veel wilden prijsgeven.
Om het moreel van hun gedecimeerde troepen niet verder aan te tasten, terwijl ze nog de zoethoudertjes van de V I en de V II in petto hadden.
Doch deze kindertjes hebben helaas hun volle wasdom bereikt door de Verenigde Staten en Rusland.

BERICHTEN UIT HET BRABANTS NIEUWSBLAD.

Berichten in het Brabants Nieuwsblad op last van Duitse zijde gedurende de gevechtshandelingen van 6 september 1944 - 6 november 1944.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Woensdag 6 september 1944.

Hevige gevechten bij Antwerpen en Brussel.

Het Duitse weermachtsbericht van dinsdag luidt:
In noord-Frankrijk handhaven onze troepen zich hardnekkig tegen sterke vijandelijke aanvalsgroepen, die maandag vrij diepe penetraties konden bereiken.
De gevechten hebben zich verplaatst naar het gebied van Antwerpen en Brussel en nemen vootdurend in hevigheid toe.
Londen lag in de afgelopen nacht weer onder vuur van de V I.

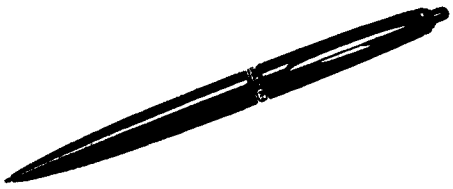

LAATSTE NIEUWS

Woensdag 6 september 1944.

De oorlog in het Westen

Versterkte druk tussen Brussel en Antwerpen.
Het Duitse Nieuws Bureau meldt hedenmiddag 2 uur:
Het zwaartepunt der gevechten in het Westen lag gisteren wederom in noord-Frankrijk en Zuid-België.
Tussen Brussel en Antwerpen, versterkten de geallieerden de druk hunner pantservoorhoeden. De aanvallen dezer groepen konden worden opgevangen en naar het oosten slaagde hij er niet in terrein te winnen. Aan de middenloop van de Maas nam de aanvaller een gereserveerde houding aan. Zuidoostwaarts van de Argonnen deed hij vergeefse aanvallen. Uit het kustgebied werden met uitzondering van Brest, waar de aanvallen werden opgevangen, geen grote gevechtshandelingen gemeld.
De distancieeringsbewegingen in het gebied van de Saone verlopen volgens plan.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Zaterdag 9 september 1944.

Zwaartepunt van de strijd naar Luik verplaatst.

Gevechten in Gent aan de Belgische kust.

Bij Antwerpen, waar een nieuw bruggehoofd over het Albertkanaal kon worden opgeruimd, slaagde een snelle formatie Duitsche tanks erin bij Beeringen (ten zuiden van Beverloo) over het kanaal te komen. Een onmiddellijk ondernomen tegenaanval leidde tot afgrendeling van het penetratiegebied. Een dertigtal tanks, welke de terugtocht werd afgesneden, gaan hun vernietiging tegemoet.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Donderdag 14 september 1944.

Buitenlands overzicht.

De ontwikkeling aan de fronten.
Weinig nieuws is er uit de Westelijke sectoren met name over de situatie in het gebied van Antwerpen en in West Vlaanderen. Van de grote havens is Le Havre nu in het bezit der geallieerden, terwijl de druk op Brest aanzienlijk is toegenomen.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Zaterdag 16 september 1944.

Buitenlands overzicht.

Over de verrichtingen van het tweede Duitse leger dat aan de Noord-Belgische kanalen vecht is nog altijd weinig positiefs bekend. De Duitsers moeten zich aan het Albertkanaal en aan het verbindingskanaal met de Maas krachtig hebben geweerd, en in meerdere berichten is sprake van een bloedige strijd.
Nog onduidelijker is de situatie in het gebied van Antwerpen. In geen enkel bericht over deze sector wordt melding gemaakt van gevechten van betekenis, zodat moet worden aangenomen, dat hier voor het ogenblik weinig bijzonders voorvalt. Waarschijnlijk is, dat beide partijen zich hier voorbereiden op een slag, welke gezien het belang van Antwerpen als haven voor de geallieerden nauwelijks kan uitblijven.
Aan de overzijde van de Schelde blijven de Duitse troepen zich verder terugtrekken in de richting van de grens van Zeeuws-Vlaanderen en van de Westerschelde; ook over de strijd in deze sector bevat de berichtgeving geen details.

BRABANTS NIEUWSBLAD.

Zaterdag 23 september 1944.

Buitenlands overzicht.

Onderwijl werd juist gisteren het eerste levensteken sinds meer dan een week ontvangen van het front boven Antwerpen. Canadese troepen hebben even ten noorden van de Antwerpse dokken een poging ondernomen om hun bruggehoofd aan deze zijde van het Albertkanaal te vergroten en als gevolg daarvan, zo heet het in bedoeld bericht, ontwikkelden zich bij Eekeren en Wilmarsdonk verbitterde gevechten, die gisteren nog voortduurden. De gevechten in deze sector vertonen uiteraard een nauwe samenhang met die welke aan de overkant van de Scheldemonding worden geleverd. Naarmate de Britse en Canadese troepen hier verder opdringen naar de Westerschelde, dient ook ernstig rekening te worden gehouden met een evenwijdige aktie uit het gebied van Antwerpen in de richting Bergen op Zoom, met als smalle landstrook te blokkeren, welke Walcheren en Zuid Beveland, waarheen reeds een gedeelte der in Vlaanderen uitwijkende Duitse troepen is overgezet, met Noord Brabant verbindt.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Zaterdag 30 september 1944.

Buitenlands overzicht.

De Strijd in Nederland.

Voorts wordt de opmerkzaamheid getrokken door hetgeen er aan het Kempische kanaal tussen Antwerpen en Turnhout gebeurt. De Canadezen zijn daar sedert meer dan een week onverdroten bezig hun basis voor een aanval in noordelijke richting te versterken, welke aanval naar alle waarschijnlijkheid uiteindelijk gericht is op de grote rivierovergangen in West-en Midden Brabant. Er is generlei nieuws meer ontvangen over de situatie in Zeeuws-Vlaanderen, nadat reeds een week geleden gemeld werd, dat het gros van 't Duitse leger, dat uit Vlaanderen naar het noorden uitweek, met paard en wagen over de Westerschelde kan worden gezet.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Maandag 2 oktober 3e jaargang 1944.
no. 292.

Zware gevechten in het gebied van Turnhout.

In hevige gevechten ten N.W. van Turnhout behaalden de geallieerden slechts plaatselijke terreinwinst.
Hier is waarschijnlijk ook de richting Roosendaal-Breda-Bergen op Zoom bedoeld.

Buitenlands overzicht.

De gevechten bij Turnhout zijn het gevolg van het feit dat de Duitsers het gebied om de Zeeuwse eilanden door een afmars naar het noorden willen isoleren.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Donderdag 5 oktober 3e jaargang 1944.
no. 293.

Terreinwinst ten Noorden van Turnhout.

De B.N.O. meldde dinsdagavond o.a.:
Bij Turnhout konden de geallieerden ondanks taaie Duitse weerstand op enkele plaatsen terrein winnen.

Zware strijd aan de grens benoorden Turnhout.

Het Weermachtsbericht van woensdag meldt:
De sterke druk van het 1e Canadese leger bij Antwerpen en ten noorden van Turnhout aan de Belgisch Nederlands grens duurt voort. Hier zijn zeer zware gevechten aan de gang.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Donderdag 5 oktober 1944.

Buitenlands overzicht.

Ten Noorden van Merxem vorderen de Canadezen. De geallieerde pogingen om West-Brabant te veroveren heeft, het uitgesproken doel Zeeland te isoleren, Vlissingen in bezit te nemen en aldus de doorvaart van de Schelde naar Antwerpen te openen.
Er zullen in West-Brabant nog zware gevechten worden geleverd. Een mogelijkheid waaraan men goed doet zich tevoren zoveel mogelijk in te stellen.

Intussen is dit wel bewaarheid geworden.

Tussen 5 oktober 1944 en 6 november 1944 is door schrijver geen berichtgeving aan het Brabants Nieuwsblad gevonden. Dit is toch wel begrijpelijk gezien het hoogtepunt van de strijd tussen Antwerpen en Bergen op Zoom van 4 t/m 27 oktober 1944 plaats vond.

BRABANTS NIEUWSBLAD

Donderdag 6 november 1944.
no 7.

De strijd in Zeeland

Ook in Zeeland verkeren de gevechten in hun eindstadium.
Zuid Beveland is na de doorbraak op "De Dam" bij Woensdrecht snel bezet kunnen worden. Om de dam tussen Walcheren en Zuid-Beveland is hard gevochten. Landingstroepen moesten op diverse plaatsen vanuit de Schelde worden ingezet.
De weg naar Antwerpen is nu vrij. Hierdoor is de oorlog aanzienlijk bekort kunnen worden.

Zoals U ziet was de berichtgeving uiterst summier en onregelmatig.
De berichten van Duitse geallieerde zijde spraken elkaar veelal tegen. De geallieerde dikwijls iets al te succesvol en in detail.
De Duitse vaag en achterlopend op de werkelijke toestand.
Wat men echter ook mag memoreren, dat is dat de dagbladen dikwijls met groot risico hun lezers meestal iets voorschotelden waardoor ze de werkelijke toestand tussen de regels door begrepen.
Dit dikwijls met gevaar voor veiligheid der medewerkers.
En hoe gebrekkig en onvolledig ook deze berichtgeving was toen ook oorlogsnieuws opdat wij nimmer zouden vergeten dat oorlog de grootste dwaasheid van de zogenaamde beschaving is.

A. Pijnen

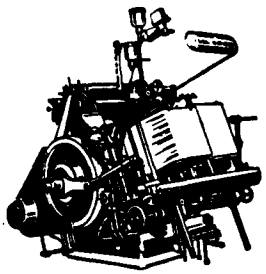

BERICHT OVER DE 2e WERELDOORLOG

Door A.J.Pijnen
Hoogerheide: Geb. 15-8-1921.

Niets grijpt dieper in een mensenleven dan de dingen die gevaar voor eigen have, familie en bovenal het eigen leven inhouden. De opgedane en al of niet verwerkte indrukken kunnen van zulk een aard zijn dat deze je voor de rest van het leven bijblijven. Zodanig zelfs, dat ze dat leven in twee periodes kunnen verdelen; *"er voor, en er na"*.

Dit is zonder meer van toepassing op hen die de bevrijding c.q. verovering van het Zuidkwartier door de geallieerden op de Duitsers bewust en ter plaatse hebben meegemaakt.
Alhoewel het een massaal gebeuren was heeft het verloop van de strijd in oktober 1944 op ieder die in en tussen het strijdgewoel zat, een persoonlijke indruk gelaten.

Daarom is het een goede gedachte van heemkundekring *"het Zuidkwartier"* geweest, hun leden van uit die tijd hun persoonlijke belevenissen die zij zelf hebben ervaren, soms hebben vernomen, aan het papier toe te vertrouwen. Zodat nu, veertig jaar na het gebeurde naast oorlogsdreiging de eigen herinnering, jongere generaties zullen weten en begrijpen, wat oorlog is. En dan in een tijd als deze die bol staat van werkeloosheid en oorlogsdreigingen, en die alhoewel de wapens van heden bij gebruik totale vernietiging inhouden, toch vergeleken kan worden met die welke de 2e wereldoorlog vooraf ging.

Ook toen massale werkeloosheid dus, en ook toen oorlogsdreiging die er ondanks alle verdragen en conferenties toch kwam. In een oorlog gaat niemand vrijuit en de oorlogvoerende zijn altijd minstens twee partijen.
De oorlogsvoorbereiders en opperste bevelhebbers hebben nog zelden hun bloed voor het *"Vaderland"* of de zogenaamde *"vrijheid"* vergoten.

Hun vrouwen, moeders, kinderen of verloofden hebben zelden of nooit hun gesneuvelden moeten bewenen.
Dit alles was weggelegd voor hen die er nooit om hadden gevraagd en er meestal weinig of niets bij te winnen hadden. Wie voor de oorlog kiest onder welke mom dan ook, kiest tegen het leven.Laten ons daarom, ieder voor zich, samen strijden voor de vrede. Niet de dood *"door"* de oorlog, maar de dood *"aan"* de oorlog opdat ontelbare generaties ná ons zullen leven.

DE OORLOG IN ZONDERHEID DE SLAG OM DE KREEKRAKDAM

NAAR INLICHTINGEN EN EIGEN BELEVENISSEN.

Na herhaalde chicanes en afgedwongen inlijvingen vielen de Duitsers op 1 september 1939 met een grote overmacht Polen binnen. Nazi-Duitsland wilde Dantzig en *"lebensraum"*. Rusland zag ook zijn kans schoon en viel Polen vanuit het oosten aan. Garanties door Engeland en Frankrijk gegeven bleken waardeloos te zijn. Het enige effect was de aanvang van de 2e wereldoorlog die na de beeindiging in 1945 tussen de 50.000.000 en 55.000.000 mensenlevens bleek te hebben gekost. Aan het westelijk front gebeurde er aanvankelijk weinig of niets. Zo probeerde men bij Sedan varkens door de mijnvelden te sturen. In de oostelijke gebieden werden joden, zigeuners en tegenstanders van het Duitse regiem in concentratiekampen opgesloten, die later toen Duitsland heer en meester was tot de grootste volkerenmoord aller tijden zou leiden.

De winter van 1939-1940 ging vrij kalm voorbij.
In de maanden april, mei, juni werden resp. Denemarken, Noorwegen, Nederland en Frankrijk door de Duitse "Blitz Krieg" onder de voet gelopen.Toen bleek hoe sterk dit Duitse leger wel was en hoe zwak de geallieerden wel waren. Het Engelse expeditie leger onder leiding van Lord Gort vluchtte zonder werkelijk slag te leveren in allerlei vaartuigen, men spreekt zelfs van badkuipen, terug naar Engeland. En alhoewel het een van de grootste nederlagen uit de Britse geschiedenis was hebben zij deze *"afgang"* op hun manier uitgelegd als een overwinning.
Europa leek Duitsland als een rijpe appel in de schoot te zullen vallen. West Europa lag open en bloot.
Iedereeen verwachtte dat Hitler een invasievloot voor een invasie in Engeland uit zou rusten.
Maarschalk Herman Göring wilde met zijn luchtvloot eerst nog een duit in het zakje doen om Engeland door luchtraids invasierijp te maken. Een kapitale fout.
De Britse luchtvloot hield stand en dat terwijl het Britse Landleger een ontstellend gebrek aan mensen en matrieel had.

Duitsland ontbrak het noch aan soldaten noch aan oorlogstuig. Reeds lang tevoren had het ook de Duitse plattelandsbevolking in de *"bewapening"* gezet. Ons eigen Nederland *"activeerde"* zijn eigen werkelozen in de Duitse landbouw te gaan werken en werkte zo mee aan de Duitse herbewapening vóór 1940.

De aanval op Engeland liet men voorlopig varen.
Intussen was Italië Griekenland binnengevallen wat min of meer een fiasco werd, en door Duitsland uit de puree moest worden gehaald. Door machinaties en bezetting kwam de Balkan onder Duitse heerschappij.

Ondanks dat Duitsland tot dusver eigenlijk alle slagen in feite al gewonnen had, maakte de bezetting van Engeland niet af. Zijn grootste belanger Rusland met wie Duitsland een niet aanvalsverdrag had gesloten leek hem een urgenter doel, en op 22 juni 1941 overschreden de Duitse legereenheden massaal de Russische grens. Deze veldtocht zou uiteindelijk tot de ondergang van Nazi-Duitsland leiden.
Reeds vroeg meldden de Duitsers de overwinningen bij Kiev. Bryansk-Wyasma, die hun elk 600.000 krijgsgevangen opleverden, en Witebsk, Gomel, Orel, Sebastopel enz. zijn bekende namen. Leningrad capituleerde nimmer, en in de late herfst van 1941 bleef men 30 km vóór Moskou steken. Men had al een geweldige terreinwinst gemaakt en vele marschalken en generaals overwonnen. Een generaal capituleerde niet.
Het was dezelfde die Napoleon had weerstaan. Winter!
De Duitsers stonden nog in zomeruitrusting en de Russen in wollen camouflagepakken, sommigen bewogen zich zelfs op ski's.

In 1942 rukten de Duitsers nog wel wat verder op en bezetten na een bloedige slag Stalingrad (nu Wolgagrad aan de Wolga) in feite de levensader van Rusland. Rusland had in 1941 en 1942 zijn industrie achter de Oeral gebracht zodat de oorlogsmachine op volle toeren werkte. Op 7 december 1941 was Duitsland in oorlog met Amerika dat door de Japanners bij Pearl Harbour was overvallen. De Duitse troepen waren gebonden aan het Oostfront en Duitslands industrie werd vanuit Engeland door de geallieerde luchteskaders bij dag en nacht gebombardeerd. Men kreeg gebrek aan mensen en materieel terwijl hun aanvoerwegen te lang werden. De Amerikanen werkten al spoedig op volle toeren waardoor de geallieerden, waartoe in feite nu ook de Sovjet Unie behoorde, ook van profiteerde. Het optreden van de geallieerden in Noord-Afrika verliep aanvankelijk met wisselend succes. Door het aan land brengen van meer troepen moest de zeer bekwame Duitse Marschalk Erwin Rommel in mei 1943 Noord Afrika prijsgeven. Ook Japan was in 1943 op zijn retour.

Duitsland dat zoals gezegd in 1942 ook nog wel wat voortgang geboekt had, begon in zijn speerpunten af te botten. Tegen de zin van de Duitse generaals, moesten verslagen Duitse troepen in opdracht van Hitler, terug in oostelijke richting weer over de Don trekken. Deze beslissing was fataal. In november 1942 braken de Russen door en omsingelden het 6e Duitse leger bij Stalingrad. De Duitse troepen vochten zich dood met te weinig kleding, te weinig voedsel, en te weinig oorlogsmaterieel, en ze stierven aan bevriezing, dysenterie, vlektyphus enz. Op een gegeven moment lagen de omsingelden van Stalingrad, en de gesloten frontlijn zo ver van elkaar zodat geen aanvoer, zelfs door de lucht, meer mogelijk was. Gewonde Duitse soldaten werden massaal s'avonds op de landingstrip gezet met de mededeling dat ze door vliegtuigen zouden worden opgehaald. In de nacht kregen ze bezoek van *"Generaal Vorst"* en was hun gevecht ten einde. Officieren pleegden zelfmoord. De verliezen waren enorm: tot 2 februari 1943 verweerden ze zich in kelders en tussen de puinhopen. Toen gaf Marschalk Paulus zich, met het restant van zijn troepen onvoorwaardelijk over. Tussen de 250.000 en 300.000 man moeten zijn ondergegaan. Dit was het keerpunt van de oorlog. Het Duitse elan was gebroken. Van dan af was men op de terugtocht en daalde het moreel.
Wat men ook van de Russen mag zeggen of tegen hun maatschappelijk bestel mag hebben, zij hebben met medewerking van anderen Nazi-Duitsland de nekslag gegeven.

De bezette volkeren voelden dat de kansen gekeerd waren en ook ik die meermaals aan de goede afloop getwijfeld had voelde me, als was ik een vrouw, in een waan van verwachting. Bij de uitgeverij Nijgh en van Ditmar kon ik via een achterdeurtje een kaart van Duitse signatuur betreffende Europa te pakken krijgen.
Aan de hand van de Duitse berichtgeving en berichten die mij via een Duitse onderofficier die naar radio London luisterde bereikten kon ik met stippellijnen vrij nauwkeurig de terugtocht van de Duitsers bijhouden. De kaart hing in de bijkeuken aan de muur.

Een brood-NSB'er die door idealisme werd gedreven kwam wel eens wat tabak kopen. Uren zat hij op de kaart te kijken hij kon en wilde het niet geloven. Hij kwam uit Ossendrecht en is nu niet meer tot de levenden. Dikwijls had hij mij om mijn kaart en mijn uitspraken kunnen verraden, hij heeft het nooit gedaan. Niet dat hij bang voor mij was. Hij hoopte op een betere maatschappij. Maar op datzelfde zitten wij nu ook nog te wachten.

In 1943 zag men het einde in het verschiet, weinig voedselbonnen, opeisingen openbaar vervoer, het verplicht naar Duitsland gaan werken, maakten het leven wel moeilijk maar men voelde de overwinning als een supporter die zijn crack in de aanval ziet.

Aardappelmeel maken, olie uit koolzaad draaien, stroop uit suikerbieten vervaardigen, dus alle voedingsmiddelen die op min of meer frauduleuze manier werden vervaardigd was heel gewoon geworden. En de tabak die men rookte, of wat daarvoor door moest gaan, en die de Belgen ons voor veel geld verkochten was zo slecht dat het tevens een soort insectenverdelgingsmiddel was.
De *"Boerentabak"* of Rusticana die men zelf in de tuin ver**bouwde en op de kachel droogde, deed, als men hem aan**stak alle vliegen gelijk van het plafond vallen.
Het tekort aan voedsel en kleren, het was plots alles minder. Maar, wij zijn toch familie van de Vlamingen!
We konden *"onze plan trekken!"*

Intussen waren de asmogendheden overal op de terugtocht al boekte men ter zee nog wel successen door veel geallieerde schepen tot zinken te brengen. De aanvoer van mensen en materiaal die de oorlog zouden beslissen werd er niet door verhinderd.
In juli 1943 landden de geallieerden op Sicilië en nestelden zich dus in het westen. In dezelfde maand verloren de Duitsers de massale slag bij Koersk.
In de winter van 1943-1944 verloren de Duitsers de gehele Oekraine. Italië liep naar de geallieerden over. Japan was ook zwaar op zijn retour en een zwaar gehavend en uitgedund Duits leger moest het met te weinig brandstof en wapens zien te klaren. Dat brandstof- en energiegebrek, had in de bezette gebieden reeds lang zijn intrede gedaan.
Wie uit die tijd ergerde zich niet aan de houtvergasser die veelal het openbaar en vrachtvervoer op de been moest houden. Vaste schema's waren niet aan te houden. Het openbare leven begon te stagneren. Naar Duitsland gedeporteerde arbeidskrachten keerden niet meer voor het einde van de oorlog terug. En toch de stemming onder de bevolking was gedu**rende de oorlog, ondanks alle beperkingen, verboden en geboden nog nooit zo goed geweest.**
De Duitse nederlaag tekende zich onafwendbaar af.

In juni 1944 bracht een Russisch offensief het *"Rode Leger"* voor Warschau.
De oorlogskaart aan de muur deed druk dienst en kon de *"rückzug"* van de Duitsers haast niet meer bij houden.

Op 6 juni 1944, gebeurde waar we allen al zo lang op zaten te wachten. De operatie *"Overlord"* werd uitgevoerd en de geallieerden landden massaal in Normandië. Een invasie over zee zo de wereld nooit gezien had. Dit alles op een tijdstip dat *"Barbarossa"* (invasieplan van de Duitsers in Rusland) de laatste haren van zijn rode baard begon te verliezen.
Een plan dat miljoenen doden en verminkten had gekost en miljoenen onschuldigen mede door de vervolgingen de gaskamers had ingejaagd.

Ondanks hun militaire zwakte en de verrassing van de invasie klampten de Duitse troepen zich aan iedere meter Normandische grond vast.
Pas in juli/augustus 1944, doorbraken de geallieerden de Duitse linies in Normandië.
Caen, Falaise en Avranches leven wat dit betreft nog voort in de memorie van hen die deze periode hebben gevolgd.
Dan gaat het met rasse schreden voorwaarts.
In augustus 1944 was Frankrijk in geallieerde handen.
Op 4 september 1944, stonden de geallieerden bij Antwerpen.
En welke tijdgenoot herinnert zich niet als de dag van gister *"Dolle Dinsdag"* 4 september 1944 waarbij de mare ging dat het hele Duitse leger was ineengestort en zelfs Breda al was gevallen.

Iedereen waande zich in onze dorpen reeds vrij en van vele gebouwen wapperde al de driekleur. Zo veel dat ik dit naderhand nooit meer heb gezien. Ik zelf verkeerde ook in die roes. Ik was in dienst bij een zekere S., ik zei tegen deze S. om 11.00 v.m. van dezelfde 4e september dat ik er mee stopte en dat ik nooit meer bij hem terug zou keren.
Ik werkte er voor wat geld en wat voedsel om de oorlog door te komen zoals zovelen deden. Met dat voedsel had hij me te slecht bedacht, en de man heeft me dan ook nooit meer terug gezien. De bevolking ging zich gedragen alsof ze al helemaal vrij was want met de in paniek verkerende Duitsers hield men geen rekening meer. Vooral het *"Duitse voedsel"* en andere voorraden moesten het ontgelden.
Op dit stuk had men te Hoogerheide - Woensdrecht, *"Het Bouwhof"* (Putseweg) en *"Garage West"* (Industrieterrein) aan de Nijverheidstraat en het vliegveld al gauw voor het grootste gedeelte ontmanteld.

Hoezeer had men zich echter vergist, een deel der Duitse verslagen troepen trokken in wanorde, en in, en met allerlei ongebruikelijke vervoersmiddelen terug, totdat men zich hergroeppeerde. Hoewel er in september 1944 al geallieerde troepen op Nederlandse bodem stonden, in de Oost Brabantse corridor.

Op 4 septbember deed men vanuit Brussel een aanval in de richting Antwerpen om Antwerpen en zijn haven onbeschadigd in handen te krijgen, wat de 29e pantserbrigade wonderwel lukte want nog dezelfde dag bereikte men Antwerpen en kon er een bruggehoofd gevormd worden.
De Duitsers het belang van de haven van Antwerpen kennende, klampten zich aan Antwerpen vast, waarbij het Albertkanaal voor de geallieerden het grootste obstakel bleek te zijn.
Voorlopig dus nog geen bevrijding in onze dorpen, wel allerlei maatregelen van de Duitsers.
Al in de voorzomer en zomer had men mooie percelen bos laten kappen uit de bossen rond Putte, Ossendrecht, Hoogerheide, Woensdrecht en Huijbergen.

Met Rommelasperges naar de polders.

Het interieur van het mooie kerkje van Woensdrecht
voor October 1944.

De stammen der bomen werden aangepunt en in de polders met de punten omhoog in de grond gezet. Dit moest de geallieerden het landen met zweefvliegtuigen beletten. Het waren de zgn. *"Rommelasperges"* genoemd naar Maarschalk Rommel.
Via de bepaalde diensten werden de personen aangewezen om deze *"Herrendienst"* te verrichten.
Ik was ook een van de gelukkigen, die het twijfelachtige voorrecht genoot hieraan te mogen meehelpen. Dit duurde zo enige maanden.
Ik zaagde de *"asperges"* mee af in de bossen van Jkr. Cogels en de adellijke familie Moretus onder Putte.
Per paardentractie werden ze naar de polders gereden. De stammen waren zo zwaar dat ze soms niet te dragen waren.
De leiding berustte bij een *"Oberfeldwebel"* die aan het Oostfront een oog had verloren, en bij een oude *"Gefreiter"* een gewezen mijnwerker met stoflongen. Dan huppelde er nog een vrij jonge soldaat rond die het ons nogal moeilijk maakte. Terwijl hij weer eens bezig was ons wat van die geweldige stammen te laten dragen, die in feite niet te omvatten waren, kwam er een hoge officier op bezoek.
We deden ons beklag. De soldaat werd direct bij hem geroepen. Hij kreeg geweldige uitbranders, en moest vervolgens ± 10 minuten door de modder *"robben"* op de ellebogen. Daarna moest hij inrukken en zich melden voor het Oostfront. Ook zoiets kon bij de Duitsers.
Voor wie het ook niet meeviel was voor sommige bij ons bekende *"transporteurs"*. Enkele van de zo bekende *"Zeeuwse"* paardenwagentjes hebben in de bossen de *"geest"* gegeven. Dat was veelal oud zeer, bij hen opgelopen, en te lang er aan vastgehouden. Achteraf, onjuist!

Maar we keren terug naar Antwerpse front en de verdere versterkingsmaatregelen van de Duitsers.
Het maken van schootsvelden in onze streek en het aanleggen van tankvallen om zich te verdedigen. Ik was tewerkgesteld tussen Café Jagersrust en het Meerzicht op de Putseweg onder Ossendrecht. En vele anderen met mij.
Regelmatig werden we beschoten door Engelse Spitfires.
Toen we met kipkarren moesten gaan rijden die we van het *"Bouwhof"* moesten halen stormde het. Toen we bij de boomgaard van Van Pul waren tussen de Groene Papegaai en de Abdijlaan, en Jagersrust, zette ik mijn pet wat lichtjes op mijn hoofd. Bij een harde windvlaag verdween de pet over de heg in de boomgaard. Ik er achter aan en geen van beiden zijn we ooit aan de tankval teruggekeerd.
Ik ging naar huis en dook een paar dagen onder.
Op een dag was het weer eens fietsenrazzia, dit deden ze zo dikwijls, dat de Duitsers de naam van grootste *"zwijntjesjagers"* nooit kwijt zullen raken.
Een *"Hauptmann"* met een motorzijspan verscheen aan de deur en eiste de fietsen op, ik die een beetje *"filmduits"* en *"filmengels"* kende zei tegen hem of hij dacht dat wij een fietsenfabriek hadden. Want zijn kameraden waren, zo zei ik, er allang mee weg. Dit was echter niet waar want wetend van de razzia had ik ze een half uur tevoren tussen jonge aspergebedden begraven.

Maar het was mogelijk verraden werk. Hij wees een huis aan waar ze gezegd zouden hebben dat we ze nog hadden. Hij kon ze echter niet vinden. Wij hadden een klein *"windschuurtje"* afgezet met pakstro, hij duwde het pakstro om, en vond ons paard en de kolenkar.

Hij trok zijn revolver en hield die tegen mijn slaap en beweerde me onder de vreselijkste verwensingen neer te schieten. Mijn ouders, mijn broer en mijn zuster huilden. En ik, ik, stond als van de hands Gods geraakt, en slaagde er maar niet in enige gedachten te formuleren.
Het was alsof ik toeschouwer was bij iets wat me als een enge droom voor kwam.

Plotseling bedacht hij zich en beduidde me dat ik in moest spannen. Hij escorteerde me naar de levensmiddelenbunker op het vliegveld. Daar moest ik levensmiddelen waaronder veel drank laden en brengen naar de huizen die het *"Herrenvolk"* in de buurt van Café de Groene Papegaai hoek Postweg in beslag genomen hadden.
Na het lossen bleef hij een 20 minuten weg. Bij de tweede vracht was hij na drie kwartier nog niet terug buiten. Bij de Groene Papegaai kwam een dronken *"gefreiter"* buiten die vervaarlijk zigzaggend over de weg begon te rijden. Ineens begonnen mijn hersens koortsachtig te werken en voorzag dat de vijandige onbetrouwbare feestvierders hun *"proviandeur"* wel eens in een gefrustreerde vijandige bui neer zouden kunnen schieten. Toen de soldaat terug binnen was, reed ik vliegensvlug met kar en paard naar mijn Ome Kees in de Van der Duinspolder. Ik stalde het span daar en dook weer maar een paar dagen onder omdat ik bang was dat de *"Hauptmann"* mij zou komen zoeken. Dit heeft hij dan ook gedaan en daardoor zijn het paard, de wagen, en ondergetekende door de vlucht behouden gebleven. Paard en wagen zijn na een korte periode teruggehaald anders zouden we het span nooit meer hebben teruggezien. Want de zonen van mijn oom die de boerderij beheerden hebben tijdens de slag om Woensdrecht en de Kreekkrakdam zoveel ellende doorgemaakt dat het een wonder mag heten dat zij het er levend hebben afgebracht. Hun lotgevallen waren zo ontstellend dat na jaren het alom bekende periodiek Readers Digest deze heeft te boek gesteld. In de Nederlandse geschiedschrijving heeft de slag om Woensdrecht ondanks de lange en verbitterde gevechten zo goed als geen aandacht gekregen.

Het oponthoud bij Antwerpen was een geduchte tegenvaller. De 11e Pantserdivisie trachtte op 6 sept. het Albertkanaal over te steken, wat mislukte. Er zat voorlopig niet veel *"schot"* in. Op 20 sept. 1944 staat de 4e Canadese Infanteriebrigade in Oorderen en Wilmarsdonk. Op de 22e schoof de Koninklijke Lichte Cavalerie Hamilton vooruit, men bereikte de "12 Sluijskens" en kon men het terrein draineren. De weg naar de Nederlandse grens ten westen van Merksem lag nu open. Merksem werd nu vanuit het Zuiden en het Westen aangevallen, en viel op de 2e oct. 1944. De buitenwijken vielen op de 4e october.

Op dezelfde 4e october veroverde een Canadees Bataljon Les Fusiliers Mont Royal, Kapellen. De 4e Brigade op 5 october Putte, en op de 6e Zandvliet en Ossendrecht. En op de 7e october de Volksabdij O.L.V.ter Duinen. De aanval was dus weer op gang gekomen en men dacht spoedig in Woensdrecht te staan. Voor het zover was zou er nog het een en ander plaatsgrijpen.

Op 3 october kregen we midden in de nacht inkwartiering van ± 40 Duitse soldaten die er totaal ontredderd uitzagen. Zij waren dodelijk vermoeid en vrijwel onbewapend. Er mocht haast niet gesproken worden. Een der soldaten zei tegen mij dat Merksem gevallen was en hun verliezen zeer groot waren. De De andere dag vertrokken ze. 's Avonds ging ik een ommetje doen in het bos van Adr. van Pul in de Plantage. Ik trof daar 5 Duitsers aan, die waren achtergebleven. Ze zeiden niet meer te zullen vechten en op de Canadezen te zullen wachten. Lang behoefden ze niet te wachten alhoewel de frontlijn wel wat grillig lag en zij eerst op de 8e october zich over konden geven. Op de avond van de 6e october regende het granaten in de omgeving van ons huis. We besloten naar een neef in de Kloosterstraat te gaan, omdat we dachten dat het daar veilig was. Na verblijf van een half uur lagen we ook daar onder het granaatvuur. Onderwijl beluisterden we nog clandestien de radio die tegenstrijdige berichten afgaf. De Nederlands/ Duitse berichten zeiden *"Van het front ten noorden van Antwerpen valt niets bijzonders te melden"*, Londen rapporteerde: de geallieerde troepen staan bij Woensdrecht. Ook dat was niet waar! Het granaatvuur werd op de morgen van de 7e zo hevig dat we besloten terug naar huis te gaan. Amper één uur thuis en zittend in ons eigen schuilkeldertje kwam mijn neef met zijn vrouw en kinderen naar ons toe. Zijn huis had 4 voltreffers gehad en twee waren op de plaats neergekomen waar wij gezeten hadden. Overdag bleven we in ons eigen schuilkeldertje. Toch heb ik gezien dat een Duitse tank over de voormalige *"Duintjes"* vluchtte, een antitankwapen van de Canadezen miste de tank, en raakte het huis van J. Wils, het huis plofte ineen. De molen van de fam. Schoutens ging met draaiende en brandende wieken ten onder. Een bizar, groots en toch zo'n jammerlijk gebeuren. Want Hoogerheide was en is zijn mooiste, en tevens oudste monument voorgoed kwijt.

De nacht van 7 op 8 october brachten we door in de grote en diepe kelder van de familie Wierckx-Brooymans. Op de morgen van de 9e gingen we naar huis terug. Vlak daarna verschenen de eerste Canadezen in onze buurt, en installeerden bij ons een seinpost. Zij gingen zich wassen en scheren, en brieven schrijven, en gedroegen zich alsof er niets bijzonders aan de hand was. Dat ging zo heel de dag door, alhoewel de strijd om Hoogerheide en Woensdrecht al in volle gang was. In de nacht van 8 op 9 october hoorden we op de Huijbergseweg weer het gekletter van Duitse laarzen, en geweervuur. We zaten dus nog in de gevarenzone. 's Morgens hadden de Canadezen zich ingegraven en een Belgische gids zei dat ze niet vooruit konden en dat ze voorlopig deze linie moesten zien te houden.

Chill, een Duitse Generaal bevelhebber van de resten van de 84e, 85e en 89e divisie had paratroepen aan laten rukken. Volgens alle berichtgevers was deze Kurt Chill een geweldige soldaat die het de Canadezen uiterst lastig heeft gemaakt.

Naar aanleiding van de sombere toestand besloten we te vluchten naar familie in Zandvliet. We gingen langs de Molenbaan en het *"Paardenkerkhof"* naar mijn oom Frans op Calfven, wij ontweken de verharde wegen en de kruispunten. De Duitsers bestreken deze met brisantgranaten die ± 2 meter boven de grond ontploften om zoveel mogelijk schade aan te richten. Bij onze vlucht naar Zandvliet merkten we dat de aanvoerlijnen van de Canadezen via de Pottebergen en de Schapendreef naar Hoogerheide liepen, en komende van Zandvliet over de Plaatsluis. In Ossendrecht aangekomen, gingen we vanaf de trambaan naar de Aanwas en goed en wel de marechaussee-kazerne voorbij stonden we in het water. De polders stonden onder maar we voelden ons alsof we uit de *"hel"* gekomen waren. Doch hoeveel Hoogerheidenaren, maar vooral Woensdrechtenaren betaalden geen zwaardere tol dan wij? Maar ieder voelt zijn eigen leed en iedere situatie was anders. Door het verloop van de gevechten en de ligging van de stellingen kwamen de vluchtelingen uit Hoogerheide in Putte, Ossendrecht en in Zandvliet terecht. De Woensdrechtenaren in massa in Bergen op Zoom, waar ook nog wat Hoogerheidenaren zaten.

De intocht in Zandvliet was niet glorieus. Het zat barstensvol Canadezen met hun materieel. Er waren lazaretten voor de gewonden, en op de markt van Zandvliet stonden stapels en stapels doodskisten. Doorweekt van het water en rillend van de kou, kwamen we bij de familie aan die in het bezit was van veel hartelijkheid, en slaapgelegenheid, geen brood of beleg, maar appels en aardappelen. Geen normale combinatie om te verorberen. We plasten meer dan een koe melk gaf, en voor die plasbedoening hadden we 's nachts de *"melkstoop"* dan ook boven staan. En onze darmen werden zo schraal door de appels, zodat dit weer tot verstopping leidde. Ik ging dagelijks het dorp in om met Hoogerheidenaren en om met mijn filmengels met de Canadese soldaten te praten. Ze vertelden, *"the town of Woensdrecht, is totally destroyed"*.
Het wapengekletter, en kanongebulder klonk ons dagenlang in de oren. In de avond en 's nachts hing er boven Hoogerheide en Woensdrecht een rode gloed van de brandende gebouwen. De toren van Hoogerheide werd iedere dag *"magerder"*. In Woensdrecht was er in feite van een kerk geen sprake meer, en de 14e eeuwse *"Stompe Toren"* verdween voorgoed van de aardbodem.

Het meest indrukwekkende bouwsel van West-Brabant, gelegen op de Brabantse Wal, liet zoveel herinnering na, dat heden ten dage velen er een reproductie van hebben. Laat me toe te schrijven, dat de beslissing om de puinhoop te verwijderen, achteraf een grote blunder is gebleken. Zonder *"Stompe Toren"* werd en was Woensdrecht nooit meer het *"oude"* Woensdrecht.

De strijd bleef maar duren, en er vielen van weerszijde, duizenden doden en gewonden. Alhoewel ik hier het aantal gedode soldaten en burgers niet noem, omdat dit al meermaals elders is genoemd, was het frappant dat er naar rato weinig burgers omkwamen. Dit kwam deels door de evacuatie, en deels omdat men kelders had of schuilkelders had ingericht. Dit laatste was een gevolg van het feit dat de Fransen in de meidagen van 1940 de Duitsers tussen Huijbergen en Hoogerheide hadden getracht te stuiten, en daardoor wisten velen hoe zich te beveiligen.

De aanvankelijk enthousiaste Canadese troepen van bevelhebber Crerar werden er moedeloos onder. Sedert Normandië hadden ze zoveel tegenstand niet gehad, of ondervonden. Ondanks hun overmacht aan mensen en vuurkracht, schoten ze niet op. Hun inzet was groot maar hun oorlogservaring veel te gering.
De Duitsers, alhoewel met mensen en materieel ver in de minderheid, hadden een grote gevechtswaarde verkregen aan vele fronten.

Twee keer waagden we een bezoek naar ons huis te Hoogerheide, om het paard met de wagen en wat levensmiddelen op te halen. Bij de heenreis begon men bij het Ossendrechtse Hageland honderden vuurmonden in te schieten, een nabijstaand huisje viel echt als een kaartenhuis in elkaar. Bij aankomst op de Huijbergseweg lagen er bij *"Hotel William"* ± 20 solaten van beide partijen gesneuveld en verminkt op de weg. In het café stonden 2 koeien en over de drempel van een vernield raam, hing een geit. Soldaten zagen we niet. Bij en in het café *"De Zon"* 7 geiten, wat koeien, een enkel paard en 4 gedode Duitsers. Alle huizen waren meer of minder beschadigd. Alle bovengrondse leidingen waren stuk. Thuis aangekomen moesten we ervaren dat de Canadezen alles maar dan ook alles hadden doorzocht en hadden uitgespreid. Er ontbraken toch wel enkele dingen. Van onze 20 kippen leefde er nog één. Wanneer men daar met de vinger naar wees vloog ze wel 5 meter hoog. Hoe de anderen aan hun eind gekomen waren was dus geen raadsel. Op de terugreis hadden we geen moeilijkheden. Alhoewel het paard broodmager was, en de luchtbanden van de kar waren stuk geschoten.

De terreinwinst van de geallieerden was intussen nog steeds niet groot.

Naar legerinlichtingen bereikten op 7 october de Calgary Highlanders van de 5e Brigade Hoogerheide. Le Regiment Maisoneuve werd bij Huijbergen afgestopt. Op 8 october 1944 trokken de Black Watch van Canada voort om Korteven in te nemen, maar werden na hevige gevechten in en om Hoogerheide op hun uitgangsstellingen teruggeworpen. Op de ochtend van de 8e october werden er contingenten van de legergroep Chill in de bossen tussen Korteven en Bergen op Zoom samengetrokken. Deze kwamen vanuit Tilburg. Ook op de 9e kwamen er nog Duitse soldaten

toe. De Canadezen verzochten om luchtsteun. Die kwam wel, evenals een Duitse tegenaanval op de 8e en 9e october. De Canadezen moesten terug maar konden over het algemeen hun oude stellingen handhaven. De opmars van de 5e Brigade naar Korteven en Bergen op Zoom was echter afgeslagen.

Het 8e Koninklijk Reg. Canada, hadden met behulp van gidsen een weg gevonden ten westen van Ossendrecht, die naar de Kreekkrakdam voerde. Ter weerszijde van de ± 750 m. lange weg, stond ongeveer 2½ meter water. Dit moet ongetwijfeld de Oude Dijk geweest zijn. Alleen de weg, en een stukje berm staken nog boven water uit. Vanuit Woensdrecht, dat nog geheel door de Duitsers bezet was, kon men deze operatie volgen. Toch kon men nog dezelfde dag de zeedijk en de spoorlijn onder schootsbereik krijgen. Toen de B. en C. Compagnie op de elfde october aanviel, om de dam en de spoorweg in handen te krijgen leden ze zeer zware verliezen en werden ze op hun uitgangsstellingen teruggeslagen door zware tegenaanvallen vanaf het vasteland en Zuid-Beveland.

Leden van de 4e Brigade die op de negende vanuit Hoogerheide wilde aanvallen, konden ook geen terreinwinst boeken. En op de 11e en de 12e moesten ze zelfs in de verdediging.

Onderwijl bereikten eenheden van de 4e Pantserdivisie Antwerpen. De Oostflank van het front was niet al te sterk. Op de 9e werd deze flank versterkt en had een verkenningsregiment en een compagnie van het Algonquin Regiment deze taak in handen genomen. De vrijgekomen troepen van de 4e Brigade samen met het Zuid-Saskatchewan Regiment van de 6e Brigade, hebben de 5e Brigade in Hoogerheide, en in het heidegebied ten oosten daarvan, ontzet. De laatsten konden nu een geconcentreerde aanval doen, vlak bij de *"Dam"*. Op de 13e trachtten de Black Watch de spoorlijn te bereiken, die de Duitsers danig hadden versterkt. Ondanks de inzet van allerlei wapenen, jagers, artillerie, tanks en vlammenwerpers, moesten ze de aanval afbreken. De verliezen waren groot. Het Koninklijk Regiment van Canada, dat eerder de steun van Black Watch al had gehad, werd op de 14e door de Calgary Highlanders van de 5e Brigade K.R. van Canada vervangen. De vierde Brigade bereidde vanuit Hoogerheide een aanval op Woensdrecht voor, maar moest deze door een Duitse aanval uitstellen tot 16 october.

Om 3.30 u. in de morgen viel De Koninklijke Hamilton Lichte Infanterie aan, de strijd golfde op en neer. Regimenten werden onder de voet gelopen en, andere vervingen hen. Het was een verbitterde strijd van man tegen man, terwijl de artillerie, zwaar geconcentreerd vuur gaf. Woensdrecht werd platgewalst door tanks en verder mede geëgaliseerd door de Canadese Artillerie. De Duitsers leden door de artillerie zeer grote verliezen, gezien velen zich in open terrein bevonden. De gevolgen van deze slag waren enorm. Toch hielden de Duitsers nog stand en van beide zijden had men versterking nodig.

De Canadezen kregen versterking, doch de nieuwe manschappen hadden te weinig oorlogservaring, en infanterieopleiding genoten. De Duitse Paratroepers wel, jeugdige versterkingen, maar ze waren een elitekorps evenals het Hermann Göring Regiment. Voor de rest waren het te jonge en te oude soldaten, die aan alles, ook voedsel gebrek hadden, geen luchtsteun kregen, en als de dood voor geallieerde luchtsteun waren!

Na deze slag om Woensdrecht waren de partijen uitgeput. Er hing een doodse stilte vergezeld aan de reuk van modder, *"bloed"*, brandlucht en rottend vlees over het slagveld. Zo was de toestand op 18 october 1944.

Het westelijk deel van Woensdrecht was nog in Duitse handen. Gedurende enige dagen gebeurde er niet veel bijzonders. Bij de landengte van Zuid-Beveland hield een bataljon Duitsers contact met de troepen van Chill in Woensdrecht om het over, en doorstromen van de Dam te beletten. Deze stelling kwam op de 20e gereed. Want de Slag om Woensdrecht en de Kreekkrakdam was in wezen de slag om de vrijmaking van de Schelde, waarbij ook Zeeuws-Vlaanderen, Walcheren en Zuid-Beveland betrokken waren. Uiteindelijk konden de Duitsers deze stelling toch niet houden.

Op de 20e vecht men met wisselend succes, men trachtte de Duitsers op de eilanden uit te schakelen. De bevrijding voor Woensdrecht kwam uiteindelijk uit het oosten. In en om Woensdrecht was het betrekkelijk rustig vanaf de grote slag. Aan de Oostkant van het front kwam er een voor Woensdrecht beslissende beweging op gang, de 4e Canadese Pantserdivisie zou o.a. optrekken naar Essen en Bergen op Zoom. Op 21 october kwamen de 4e Canadese Pantserdivisie en de 49e Infanteriedivisie in beweging. De 56e Infanteriebrigade van de 49e divisie braken door met een gemengde troep Pantsers en Infanterie, en bereikten nog dezelfde dag Wuustwezel. Op de 22e voerde de 245e Duitse divisie een tegenaanval uit om Wuustwezel te heroveren. Beide partijen leden zware verliezen, maar de Canadezen hielden vol. Er kwam versterking in de vorm van de rest van de 146e Inf. Brigade. Dezelfde dag de 22e october nam de 4e Canadese Pantserdivisie Essen, na een aanval met Typhoons. Zij trokken verder in de richting Bergen op Zoom en op de Schelde af. Waarbij ze de achterhoede der Duitse Paratroepen bij Korteven zwaar belaagden. De Duitsers vochten hard, maar op de 26e october kregen ze verlof terug te trekken om te vermijden dat ze afgesneden zouden worden. De volgende dag op de 27e october trok de 10e Canadese Infanteriebrigade onder zware tegenstand van het Duitse Regiment Parachutisten Bergen op Zoom binnen. De strijd in de Zuid-Westhoek was gestreden, want inmiddels was Rilland op de 26e ook al gevallen. Hier en daar viel nog wel een verdwaald schot, waarvan Jos Soffers nog het slachtoffer werd. Alhoewel er meer burgers sneuvelden zijn deze al eerder en elders in brochures en boekwerken vermeld.

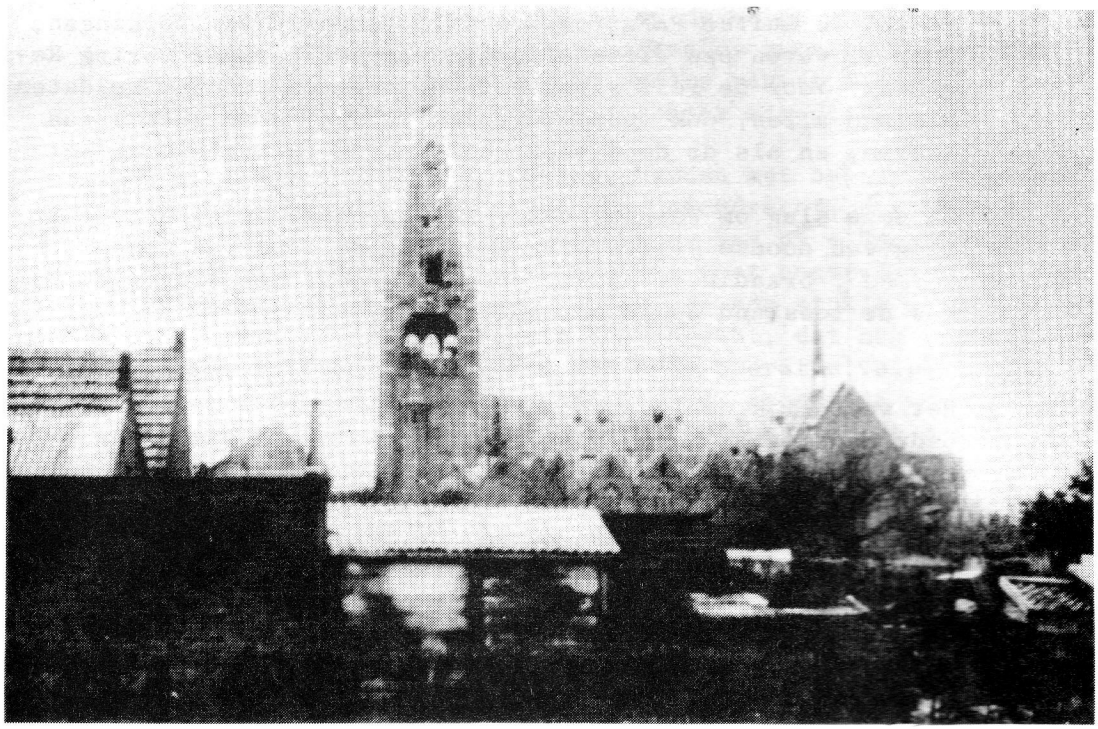

De zwaar beschadigde kerk van Hoogerheide.

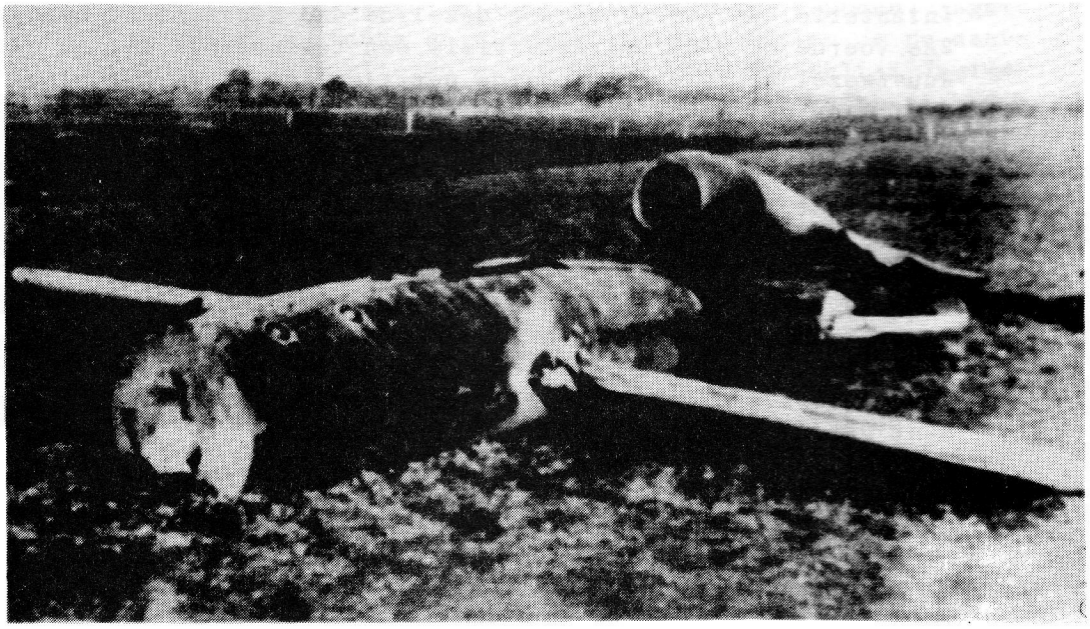

Het terreurwapen der Duitschers,de V1.

Op dezelfde 27e october keerde ik als enigste van het gezin naar huis terug. De tijd te Zandvliet kroop uiterst traag voorbij. Er was maar een onderwerp, het verloop van de gevechten. Over het algemeen werden de *"Hollanders"* dus Nederlanders in Zandvliet goed ontvangen. Iets waar we ze na 40 jaar nóg wel eens voor mogen bedanken. Twee ervaringen heb ik nog mee te delen die zich in Zandvliet voordeden. Kapelaan Cosijn was onze geestelijke herder. Hij heeft in de kerk, de danszaal van Felix Wagemans, zijn parochianen nooit eerder zó horen bidden. De kerk van Zanvliet was ook ten onder gegaan, en men moest in de danszaal mis gaan horen. De *"vermoeide"* danszaal, is uit zichzelf in elkaar gestort. Het laatste wat ik daar meemaakte gebeurde op een zonnige voormiddag, omstreeks 15 october 1944. Ik was aan het wandelen in de Derde Weg te Zandvliet. Plotseling hoorde ik een geronk als van een vliegtuig dat aangeschoten was. Het zag er echter vreemd uit en een kilometer verder viel het met een oorverdovende klap naar beneden. Uit de berichtgeving bleek dat het een der eerste VI's was geweest die in de streek was neergekomen. Dergelijke tuigen, tot in de perfectie ontwikkeld, zijn nu de bedreigingen geworden waarmee men de vrede wil bewaren. Als men bedreigingen vermenigvuldigt dan kan de uitkomst geen vrede zijn.

NAAR HUIS.

Ik vertrok wat eerder dan de rest omdat er zich in het strijdgebied al wat plunderingen hadden voorgedaan. Onderweg vond ik bij een verlaten tankreparatieplaats, 1½ jerrycan met olie waar de lamp de hele winter van gebrand heeft. De Canadezen of anderen hadden de zaak weer eens onderzocht en wat nodig, meegenomen. Ik sliep bij een zoon van een buurman in diens kelder. Op 1 november, Allerheiligen ging ik naar Woensdrecht kijken. Hoogerheide was zwaar beschadigd, maar Woensdrecht was totaal verwoest. Kadavers en lijken van soldaten verspreidden een verpestende stank. De darmen en ledematen kleefden aan de wegen, neergeschoten en overreden door tanks. Alle huizen getroffen en de meeste totaal vernield. Grote gaten en kraters waarin men met paard en kar in kom draaien. De Nederheide een kerkhof van huizen, soldaten en talloze pantsers. In het hele gebied tussen Hoogerheide en Woensdrecht en ook in de polders trof men dode soldaten aan in eenmansputten, in de meest bizarre houdingen. Soms zelfs het geweer nog in de aanslag. Dit alles maakte een lugubere en een infernale indruk. Vol walging, diep onder de indruk, en met een brok in de keel ben ik terug naar huis gegaan. Nogmaals ik geloof niet in vrede door bewapening, en al die iets dergelijks gezien of meegemaakt hebben zullen dit beamen.

Inwoners van Woensdrecht zoeken aan de Rijzende Weg tussen de puinhopen van hun huizen.

Ook steenfabriek De Vijver werd zwaar geteisterd.

SLOT.

Om te besluiten dit relaas is niet politiek getint en tracht het ook niet te zijn alhoewel de oorlog waar ook uitgevochten wel een gevolg is van politieke beslissingen. En zij die in een oorlog voor kortere of langere tijd het onderspit delven ondergaan met meer of mindere tegenzin de besluiten en verordeningen van de bezetter.
Sommigen delen zelfs de opvattingen van de nieuwe, zij het meestal tijdelijke heersers, en varen er dan naar hun idee wel bij! Tussen antipathie en sympathie ligt een heel gamma van opvattingen. Een gamma dat in zijn geheel toepasselijk is op elk volk waar dan ook. Daarom zal het altijd moeilijk blijven samenwerking, of verzet en al wat daar tussen ligt met de juiste maat te meten. Het is daardoor dat vele verwachtingen en voorspellingen niet zijn uitgekomen zoals we dachten.
Wat het meest te verwerken is? De oorlog zelf. Veelal bevolen door hen die zelf niet vechten en meestal in hun bed sterven. Sneuvelen is voorbehouden aan Jan Soldaat die noch om de oorlog, noch om sneuvelen gevraagd heeft tenzij ze dit als hun vaderland ideaal zagen want ook dit is een daad stellen die respect verdient. En daarom een saluut en veel, zij het posthume, dankbaarheid aan hen die ver van hun vaderland voor ons hebben gestreden en hun leven hebben gelaten. En laten we ook hen dankbaar zijn wier zonen, mannen, verloofden, en vaders nimmer terugkeerden. Na 40 jaar schijnt men vergeten te zijn wat totale oorlog is. De nu twee machtigste staten ter wereld worden geleid door mannen die qua ouderdom in een bejaardentehuis waarschijnlijk beter zouden scoren. Zij bepalen het lot van het mensdom en proberen door de al genoemde wapenwedloop een remise te bereiken, waar ze zich toch niet bij neer zullen leggen.
"Machtigen" der aarde! Quá Vadis!

Hoogerheide, Juni 1984. A.J. Pijnen.

Bronnen.

1. Inlichtingen van burgers en militairen.
2. Clandestiene berichtgeving.
3. Radio en krantenberichten speciaal het Oostfront.
4. Informatie met toestemming van de uitgever van het boek *"De Slag om de Schelde en Antwerpen 1944-1945"* Hollandia B.V. Baarn. 1980 door Generaal Majoor J.L. Moulton.
Informatie blz. 21-28-37-41-45-115-116-117-118-119-120-159-135-136.
5. Journaal van de Volkabdij O.L.V. ter Duinen tijdens de oorlogsdagen october 1944.

GESCHIEDKUNDIGE - HISTORISCHE FIETSTOCHT VAN
"HET ZUIDKWARTIER" IN DE POLDERS VAN
WOENSDRECHT EN OSSENDRECHT.

1. Op zondag 24 juni 1984 hield de Heemkundekring "Het Zuidkwartier" bovengenoemde fietstocht. Een fietstocht die niet alleen zeer mooi maar bovendien zeer leerrijk was.
Voor fietsliefhebbers met historische belangstelling, het neusje van de zalm.
Een tocht waaraan ook niet-leden deelnamen ± 60 personen.
De afstand was ± 20 km. met wat uitleg onderweg, een rit van een paar uur.
De start was om 8.30 uur v.m. vanaf de parkeerplaats bij Hotel "William".

2. Meteen zitten we in de geschiedenis want Hoogerheide bestond al als zelfstandig rechtsgebied van 1353 tot ± 1810 toen het bij Huijbergen werd gevoegd en later in 1819 bij Woensdrecht werd ingelijfd.
We rijden de Raadhuisstraat in en rijden bij café Marcus via de Onderstal naar Woensdrecht.
Bij café Marcus zitten we al op Oud-Woensdrechts gebied, want de linkerzijde van de Onderstal heette vroeger het Driekoningenbosje, dat daar de grens met Hoogerheide vormde. Ter rechterzijde behoorde het gehele gebied tussen Onderstal en de Nieuweweg bij de Nederheide en eveneens geheel Woensdrecht.

We draaien ter hoogte van het verdwenen café Daalmans links Woensdrecht in. Woensdrecht bestaat als zelfstandige heerlijkheid (gemeente) sedert 1249 en is dus vrij wat ouder dan Hoogerheide en overtrof dit zowel in oppervlakte als inwonertal.

3. We rijden de Dorpsstraat geheel uit tot Nun Plus Ultra. Voor ons Prins Karelpolder, laatst ingedijkt in 1728 en genoemd naar de toenmalige markies van Bergen op Zoom.
Met de bocht naar links belanden we in de zuidpolder of het Zuidland van Woensdrecht. Het merendeel der Woensdrechtse polders zijn, zij het onder een andere naam en een andere vorm al ingedijkt in de dertiende eeuw. Onder deze, ook de Zuidpolder, ofwel Zuidland van Woensdrecht.

Door overstromingen en oorlogen zijn ± 1570 alle polders drijvende geworden.
Het is pas na de vrede van Munster dat men begon te derdijken, waaronder de Zuidpolder in 1651.
De bedijking was fragile en voor 1660 dreef hij weer.

4. Het zwakke punt was "De Agger" die men nu in de volksmond "De Kreek" noemt. Deze Agger treft U aan links van de weg.

Deze oeroude kreek was vroeger een echt vaatwater en bij Woensdrecht 250 meter breed.
Oude kaarten tonen dit onomstotelijk aan. Het tegenwoordige "jachthuis" ofwel kasteeltje gebouwd in 1904 zou in de stroom gestaan hebben.
Het scheepvaartverkeer van Antwerpen naar Holland enz. ging via Agger, Oude Schelde, Bergen op Zoom via Eendracht naar het noorden, en dit eeuwenlang.
De Agger was naast een belangrijk vaarwater, ook grensrivier en vormde tot ± 1807 de grens tussen Brabant en Zeeland. Daarna is een stuk Zeeuwse gebied, waaronder dit, bij Brabant gekomen en in 1814 bij Woensdrecht.
Voorbij de Agger komt men ongemerkt in de Oud Hinkelenoordpolder.
Deze is samen met de Zuidpolder van Woensdrecht in 1685 ingedijkt.
De Agger had toen zijn functie door aan- en opwassen allang verloren. Deze vaarfunctie was door de vorming van "het Kreekrak" door dit overgenomen.
De naam Agger (dubbele vloed) was ook verbonden aan de grootste Zeeuwse polder in dit gebied.
De grote Aggerpolder waarbij nog de kleine Aggerpolder en de Ziguitpolder. De naam Hinkelnoord is hier dus misleidend.
In 1685 was de dijk om Zuidpolder en Oude Hinkelenoordpolder dus zeedijk, gezien Nieuwe Hinkelenoord in 1801, Prins Karelspolder in 1728, Caterspolder in 1861 de Van der Duijnspolder in 1862 en de Damespolder in 1885 zijn ingedijkt.

5. Wij vervolgen de weg en gaan voorbij de leidingstraat de oprit op en komen in Caterspolder. Bij Almekinders weer een heul van de uitwateringskil.
Aan de Rijksweg links houden, door de Damespolder tot aan de dijk van de Völckerpolder weer links naar Hoeve Michielsen met sluisje en de spuikom.
Telkens wanneer een nieuwe polder werd ingedijkt schoof het haventje van Woensdrecht verder naar het westen op. Bij vloed moet de sluis gesloten worden. De spuikom fungeert dan als boezem voor van het hoogland komende water.
Bij eb draait men de sluis open en het water kolkt via de buitendijkse vaargeul naar open water.

6. Door deze opschuivingen is de Woensdrechtse haven onder Rilland Bath en het Ossendrechtse havencomplex onder Woensdrecht komen te liggen.
Beiden hebben echter hun functie verloren.

Bij Michielsen trekken we de dijk over en komen in de Völckerpolder ingedijkt 1904. Bij de induiking mochten de dijkwerkers naar men zegt 's avonds (ze hadden meestal geen fiets) niet naar huis. En zo konden de mensen die hun dorpen op ± 5 - 8 km. afstand zagen liggen de hele week aan de dijk blijven. Men was bang dat de arbeiders de andere morgen niet al te fris zouden zijn. Deze gedachte heeft misschien meegespeeld toen men in de polder een nederzetting oprichtte "Völckerdorp" of Achttien Huizen" genaamd, liggende in Rilland Bathse Polder.
Er kwam zelfs een schooltje bij. Het was echter geen succes. Men hing er verschillende geloofsovertuigingen aan en men was er voor de eenvoudigste dingen aangewezen op Rilland of Woensdrecht. En gezien de kwijnende buurschap korter bij Woensdrecht ligt voelt men zich geroepen daar hun levensbehoeften en nutsvoorzieningen te bekomen.

7. Via de Völckerpolder langs het oude "havenshuis" van Woensdrecht en Hoeve Vogelaar terug naar de Damespolder.
Links langs de Hofstee van Goense verderop rechtsaf naar de dijk tussen Damespolder en Van der Duijnspolder.
Juist in de Van der Duijnspolder de hoeve Zandee. In vroeger jaar nog beheerd door de fam. Moors.
Half de dwarsweg draaien we naar links en volgen de middenweg die ons op het punt van samenkomst van de Damespolder, Oud Hinkelenoorden de Van der Duijnspolder brengt.
Rechts de Hoeve Pijnen. We dalen de oprit naar de Oude Hinkelenoord af, we passeren de nieuwe Hoeve van Lakwijk.

8. Eenige honderden meters verder een nieuwe weg naar rechts. Deze ligt ongeveer op dezelfde plaats waar er na de inpoldering in 1685 ook een lag.
Daaraan was het "rechtshuis" van het zelfstandige Hinkelenoord gelegen. We bereiken de dijk tussen Oud en Nieuwe Hinkelenoordpolder.

Onder de dijk van de Oude Hinkelenoordpolder de vier schitterende hoeven van de fam. Wolfert, Van Lakwijk, Van den Maegdenbergh en Jacobs-Mighielsen.
De hoeven zijn zij het misschien niet meer geheel oorspronkelijk, gebouwd ± 1715 en zijn, op Hoeve Hildernisse na, de oudsten uit de Gemeente Woensdrecht.
Een en ander is door schrijver dezes nauwkeurig onderzocht.
Vanaf de dijk van deze schilderachtige polder heeft men een prachtig vergezicht. Van verre lonken de kerktorens van Hoogerheide, Ossendrecht en Woensdrecht. Aan de luwzijde van de dijk de boerderijen met hun daktorentjes met klokjes die klepten in de tijden van overstromingsgevaar.
En de ligging zodanig dat men weinig last van de wind heeft en toen de dijk nog zeedijk was, binnen de kortste keren op de dijk kon zijn, om bij overstroming niet te verdrinken.
Anderzijds riepen de klokjes de inwonende arbeiders bij etenstijd ter tafel.
We volgen de mooie slingerende boomdijk tot even voorbij de hoeve

Jacobs. Daar loopt haaks op de dijk vanuit de Nieuwe Hinkelenoordpolder een vrij brede sloot. Het is aldaar het overblijfsel van de eertijds machtige Agger.
In de Oude Hinkelenoord zoekt hij slingerend zijn weg, doch is zo onbeduidend geworden dat hij moeilijk te volgen is, en in niets doet hij nog aan zijn belangrijke vroegere functie denken.
De gronden ten noorden en oosten van De Agger lagen voor de Napoleontisch tijd onder de zelfstandige heerlijkheden Woensdrecht, Hoogerheide, Calfven en Ossendrecht. In de Oude Hinkelenoordpolder lag vroeger ook het plaatsje Agger op een terp tussen de hoeven Maegdenberg en Jacobs, doch korter bij de eerste. Op een betrouwbare kaart in de "stelle" nog te vinden.

Het plaatsje Hinkelenoord lag elders aan de Hinkelingekreek die in westelijke richting bij Waarde en Kruiningen in verbinding stond met de Westerschelde. Hinkelenoord is zoals zovele plaatsjes verdronken. We moeten de oorspronkelijke plaats situeren in de slikken voor de Hoogerwaardpolder ten N.O. van de Hoeve Meeus.

9. We rijden de Hinkelenoorddijk af en komen op de driesprong Zuidpolder van Woensdrecht, ter plaatse Gem. Ossendrecht. Noordpolder van Ossendrecht en Nieuwe Hinkelenoordpolder, ook daar Gem. Ossendrecht, gezien de Agger nu de gemeentegrenzen aangeeft.
Van hieruit en trouwens vanaf elk punt van het traject heeft men een prachtig uitzicht op onze onvolprezen "Brabantse wal". Een landelijk monument dat her en der door afgraven al flink is aangetast.
Voor ons ligt de Noordpolder die met de tegenwoordige Zuidpolder van Ossendrecht in 1429 voor de eerste maal is ingedijkt als het "Neerland" van Ossendrecht.

> *"Omme te bedijckene ende te doen dijckene aengaende de aen des Abts van Sente Machiels geleghen tot Santvliet streckende neffens de wateren met eene zeedijcke tot aen den Maedeberch toe leggende bij noorden Calfenne so groot ende cleijne alzoo diep ende soo wijt als daerbinne ende geleghen is".*
> *(copie uit G.A. Bergen op Zoom).*

10. We houden de weg langs de dijk in de Nieuwe Hinkelnoord op Ossendrechtsgebied aan.
Heel in de verte de hoeve Jansen, Goense-Melsen, en wat korter bij de stede van L. Jacobs net over de Agger, die daar maar een slootje is. Omdat de hoeven over de Agger liggen is dit gebied Gemeente Woensdrecht.
Verderop draaien we de Oude Dijk op en ontwaren het gemaal van de "Drie Polders".
Rechts ligt de Vijdtpolder ingedijkt 1860 waarvan door de Agger een stuk onder Woensdrecht hoort vanaf daar waar de Agger in de Kil uitmond.
Ten Westen daarvan ontwaart men in het zuidelijk gedeelte nog min of meer de contouren van Fort Hoogerwerf. Aangelegd ± 1600 op een plaats in de Schelde dat achtereenvolgens St. Antonius, St Maarten

en Hoogerwerf heette.
Het lag op Zeeuws gebied en vormde later één heerlijkheid met Hinkelenoord.
Het garnizoen, meestal protestanten, kerkten te Ossendrecht, doch dit als bijkomstigheid.

11. We rijden richting Ossendrecht, passeren het voormalige havenhuis van de Wed. Nuijts. Links de noordpolder met gebouwen van de fam. Palinckx en Bolders. In de buurt de "Dodeweg" die nog springlevend is. Vlak in de buurt eens een watermolen.
Rechts de Zuidpolder 1742 en de Nieuwe Zuidpolder 1809 met de hoeven van Meir en Willemsen. Op Den Oudendijk passeren we de oude doorbraak nog binnen de Noordpolder. We vervolgen de route , rechts Zandvliet met zijn haven-werken en links het poldergebied tot aan Woensdrecht.
Links onder de Oude Dijk de hoeve van Eg. van Meer.
Daar voorbij komen we in een oud kreekengebied.

Hierover toch wat meer uitleg.
De benamingen die er over in de volksmond leven wijken nogal af van de oorspronkelijke benaming.
Men noemt o.a. Calfense Kreek en Sjammer, Sjammer is echter een verbastering van scammes, scammes zijn lage slechte weiden die in een dergelijk gebied liggen.
De originele naam is volgens een begin 18e eeuwse kaart van Hattinga, "Holle of Groentjes Kreek" natuurlijk met wat vertakkingen.

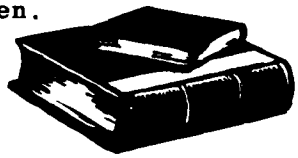

Ongemerkt loopt onze polderfietstocht ten einde.
Dit nog ter verduidelijking:

12. Na de "Vrede van Munster 1648" is men in het hele gebied langs de Brabantse Wal van Santvliet tot zeebad "De Duintjes" in de jaren 1651 en 1652 gaan herdijken met één bandijk. Deze was niet overal even sterk. Vooral de Agger lag bij Woensdrecht vlak onder de dijk, dit werkte fnuikend, terwijl er elders meer zwakke plekken waren.
Dit had tot gevolg dat deze doorbraken, tot indijken van afzonderlijke en kleinere polders leidde, die niet op het zelfde tijdstip werden ingedijkt, verder een eigen naam kregen en min of meer een eigen leven gingen leiden.

13. Het zit erop en rusten uit in Café-Restaurant "The Kettle".
Een Engelse naam. Hoe kan dat?
In 1837 vatte de familie Mattheussens-Philips een ast ofwel droogoven voor chicorei te beginnen samen met een Dhr. de Meij, een vermogend man uit Holland, die talrijke bezittingen te Ossendrecht bezat.
In 1850 werd er octrooi verleend en ging de zaak van start ongeveer op dezelfde plaats waar nu de fabriek voor tafelzuren "Wido" staat.
In de straak ontbrak het in den beginne aan vakmensen.
Dhr. De Meij liet vakbekwame arbeiders uit Engeland komen en bracht ze onder in twee aanpalende café's van de fam. Philips-Mattheussen.
U begrijpt het familieverband met de chicoreifabrikanten.
Hoe die café's voordien heten is niet juist geweten.

"The Kettle" is zonder meer ontleend aan het Engels, en door toedoen van de Engelsen.
De Nederlandse verklaring is:

1. Ketel en
2. Een prettige en lollige boel

Wat de verklaring ook mag zijn, een stel jonge mannen zullen er hun vertier wel gehad hebben, want vreemd trekt aan.

Brengt U er ook nog wat gezellige ogenblikken door, en moge het geheel U een paar uur leerzame en aangename ontspanning hebben bezorgd.
Dat hebben ze dan ook gedaan en na wat bekomen te zijn van de inspanning keerde men tevreden huiswaarts.

Juni

A.J. Pijnen
Hoogerheide.

Nadruk in 't geheel of gedeelten en in welke vorm dan ook is verboden zonder toestemming van de schrijver en bestuur.

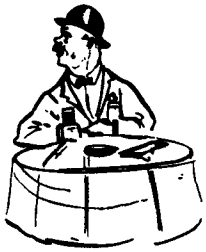

INFO - INFO - INFO

WERKGROEPEN EN HUN AKTIVITEITEN.

1. De werkgroep toponomie.

De werkgroep toponomie tracht de toponiemen, binnen het werkgebied van de H.K.-kring 't Zuidkwartier, historisch en taalkundig te verklaren en toe te lichten.
De namen van de langbestaande wegen in de gemeente Woensdrecht en Ossendrecht werden reeds behandeld. De groep is nu bezig de herkomst te achterhalen van de wegnamen in Putte.
Op het programma staan daarna de namen van wegen die verdwenen zijn en van vennen.
Verder onderzoek zal gedaan worden naar de veldnamen in het Zuidkwartier en zal getracht worden deze te verklaren.
Uw informatie is welkom bij de leden van de werkgroep:

P.J. van den Bussche, Kromstraat 3, Hoogerheide.
C. Nijsse-Steketee, Canadalaan 13, Hoogerheide.
C.J. van Opdorp, Prins Clausstraat 3, Hoogerheide.
E. Suykerbuyk, Raadhuisstraat 114, Hoogerheide.

2. Oude dialecten, gezegden, spreuken, enz.

Al Uw aanvullingen op dit onderwerp zijn welkom bij:

Mevr. C. Bolders - van Dooren, Vogelzang 3, 4641 JK Ossendrecht.

3. Heemschut.

Dit veelzijdige onderwerp op het gebied van Heemschut wordt behandeld en verzorgd door de grote groep onder leiding van:

Dhr. L. Timmermans, Duinstraat 36, 4631 KV Hoogerheide.

4. Brabants Huisje 30-6-1984.

De renovatie en restauratie van het "Brabants Huisje" is - op een oor na - voltooid.

De W.S.W. heeft prachtig werk verricht aan ons huisje.
Onlangs heeft het bestuur van de Heemkundekring iedereen van de W.S.W. die, in welke fase dan ook, heeft bijgedragen aan het herstel van het huisje, in het huisje ontvangen en bedankt, ook uit naam van onze leden én de bewoners van onze streek.

De "Heemkundekring" is dank verschuldigd aan een ieder die het financieel, of anderzins, mogelijk heeft gemaakt dit "kleine historisch monument" te behouden, zoals de Familie A. Borremans, de regio-gemeenten en particulieren.

De eerste bestuursvergadering is inmiddels al in het huisje gehouden, eindelijk een eigen tehuis.
Rond half september wil het bestuur het huisje officieël openen, hierover ontvangen de leden t.z.t. nog bericht.

Het volgende probleem is nu, hoe richten we het huisje in.
Opnieuw doet het bestuur op alle leden een beroep de Heemkundekring hierbij te helpen.
Daartoe vindt u in deze tijding een lijst van goederen die het bestuur denkt nodig te hebben, zowel in het huisje als rond het huisje, om straks de bezoekers een idee te geven hoe "de gewone mens" in de periode 1875 - = 1900 leefde en werkte - (zie lijst I.)

Op lijst II vindt u aangegeven, goederen die het bestuur graag zou hebben voor het houden van vergaderingen, rondleidingen, ontvangsten, kleine manifestaties etc.

Op lijst III vindt u - per 30-6-1984 - goederen welke reeds in het huisje zijn en gedeeltijlijk zijn aangekocht resp. in eigendom of bruikleen tot die datum zijn verkregen.

Lijst I.

Het bestuur van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier" vraagt onderstaande goederen - liefst uit de periode 1875 - ± 1900 in eigendom en/of bruikleen voor de inrichting van het Brabants huisje.

Voor het huiskamer:

Wit zand resp. biezen mat.
Petroleumlamp.
Worstenstok - spekhaken - ham.
Kruisbeeld - rozenkrans - palmtakje.
Pijpenrek.
Schilderij.
Rieten zorgstoel.

Tafel met schuif - blank geschuurd - vierkant of rond.
Benodigde rieten stoelen.
Hoge kast - commode - kleer + gereikast, met huiszegen.
Heiligenbeeld onder stolp op kleerkast.
Looprek voor kinderen.
Oude platte buiskachel.
Kolen en houtbak - doofpot.
Koffie - en suikerbus op de schouw.
Schoorsteenrandje.
Gordijntjes bovenlicht.
Stoof.
Op het plankje naar de spin; kruidenpotjes.
Hangklok regelateur.

Voor de Spin (+ kelder).

Etenswaren.
Aardappels op strooi.
Spekkuip - keulse pot - melkkan.
Wit papier op kastrandjes.

Voor de Bedstee.

2 Beddezakken met kaf.
Hoofdkussen.
Dekens - lakens - molton.
Pot - krib.
Rouche met 2 gordijnen.

Voor de Slaapkamer.

Beddebak + pot.
Mat op vloer.
Kastje - kruisbeeld - wijwaterbak.
Hoekplank + beeld.
Gordijn aan raam.
Petroleumlamp.

Voor de Moos.

Afwasbak met droogrek.
Zinken teil.
IJzeren kookpotten in diverse maten.
Aardewerk.
Schoonmaakartikelen.
Koperen kookketel - was - voer - (eventueel voor "buiten").

Voor de Deel.

Kafmolen.
Dorsvlegel.
Sikkel.
Haargetouw.
Zeis.
Zichthaak.
Wanzeef.
Wan.
Gereedschap - hamer - tang - schop.
Kruiwagen.
Zakken.

Voor de Zolder.

Klerenkast.
Schelfmateriaal.
Hooi en stro.
Eventuele andere stro-houdende produkten.

Voor de Stal.

Daar hebben we alles al voor.

Voor Buiten.

Drooglijn.
Pottenbak.
Putboom + aker.
Snoei - en snijgereedschap.
Gebruikelijke huis-tuin en keukenkruiden.
Gierton + gieremmer.
Plaggen-zeis.
Schrooihaak.
Tuier-gereedschap.
Klotschop - veenschop.
Laarzenknecht.
Dessel - balkenprofileren.
Brandstofbewaarplaats.
Duiveltje - veldkacheltje.
Aalbessen.
Notenboom.
Perenboom.

Pruimenboom.
Appelboom.
Kersenboom.
Druivenwingerd.
Paardenkastanieboom.
Vlier.
Lindeboom.
Palmboom.

Alle personen of instanties die ons iets van het gevraagde benodigde zouden willen schenken of in bruikleen geven, willen wij vriendelijk verzoeken in kontakt te treden met de heer A.J. Pijnen, Huybergseweg 51.
Bij voorbaat dank.

Lijst II.

Benodigheden voor gebruik als bestuursvergaderingen - ontvangsten - rondleidingen en kleine manifestaties etc.

Gerief voor 25 mensen: Koppen en schotels, potten en pannen, bestek enz.
Grote blanke tafel.
9 Stoelen.
Licht, lampen en bijbehorende garnituren.
Theepot.
Toiletartikelen voor de W.C.
Koffie - thee - suiker enz.
Afwasartikelen inklusief thee - en handdoeken.
Buitenmeubeltjes, enige houten banken om onder de bomen te verpozen.
Demonstratiemateriaal (1870 - 1900), dit kunnen zijn: boeken, speelgoed , prenten, tijdschriften, oude rekeningen etc.

Alle personen of instanties die ons iets van het gevraagde - benodigde zouden willen schenken of in bruikleen geven, willen wij vriendelijk verzoeken in kontakt te treden met de heer A.J. Pijnen, Huybergseweg 51, 4631 GD Hoogerheide. Tel. 01646-2895.
Bij voorbaat dank.

Lijst III.

Lijst van goederen die zich per 30-6-1984 bevinden in het "Brabants Huisje".

Groep I, onderstaande goederen behoren tot de periode 1875 - 1900.
(B= bruikleen; G= geschonken).

1 Tafel vierkant	B- Fam. v.Rijswijk-v.Veldhoven, B.o.Zoom.
1 Kamer-toilet	" " " "
10 Stoelen	Aankoop Heemkundekring. (H.K.)
1 Kachel met pook	" " (H.K.)
1 Kast	" " (H.K.)
1 Trofée	1e prijs Braderie 1983 Miwo.
1 Plaat met opschrift	B- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.
1 Tabakspot	B- Fam. Van den Brink, Ossendrecht.
1 Schilderij Zr. M. Adolphine	G- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.
6 Sierborden voor schouw	Aankoop H.K.
9 Koffiekommen	" "
1 Schaal wit ovaal	B- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.
1 Koffiekan email	G- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.
2 Kruidenpotjes	Stonden nog in het huisje.
1 Kruisbeeld hout	B- Fam. A.Matheussens, Ossendrecht.
1 Pen met kroontjespen	" " "
1 Lampekap	G- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.
1 Keulspotje "bleekpoeder"	B- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.
1 Kolenkit	G- Fam. A.Matheussens, Ossendrecht.
1 Bord met tekst	Aankoop H.K.
1 Slee	B- Fam. v.Rijswijk-v.Veldhoven B.o.Zoom.
1 Buffetkast	" " "
1 Lepelrek (6-delig)	B- Fam. Van den Brink, Ossendrecht.
1 Spekhaak	B- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.
6 Lepels	Aankoop H.K.
1 Vork	" "
1 Emmerrek groen	B- Fam. v.Rijswijk-v.Veldhoven B.o.Zoom.
1 Emmerrek hout blank	eigendom H.K.
1 Trekzaag	B- Fam. J.v.Loon, Ossendrecht.
1 Zeis	eigendom H.K.
1 Plukmand (beschadigd)	B- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.
ca. 300 Dakpannen	behoren aan het huisje.
ca. 800 IJsselsteentjes (½+3/4)	G- Fam. A.Matheussens, Ossendrecht.
Brabants bonte gordijntjes	gem. door dames Van den Brink, Ossendrecht.
voor:	en Pijnen, Hoogerheide, goed gekocht in
4 Ramen	België.
2 Bovenlichten	
1 Schoorsteen	
2 Bedsteeën	
1 Kelderkast	
1 Gietijzeren pot	B- Fam. v.Rijswijk-v.Veldhoven, B.o.Zoom.
1 Trek- Spanzaag	" " "
1 Kinderwagen	B- Fam. J.H.H.Joosen, Hoogerheide.

Groep II, onderstaande goederen voor praktisch gebruik.

1 Butagaskachel met fles	Aankoop H.K.
1 Koffiezetapparaat	" "
1 Waterkoker (elektrisch)	B- Fam. A.Pijnen, Hoogerheide.

Vriendelijk verzoek aan onze leden.

Het bestuur van de Heemkundekring "Het Zuidkwartier" verzoekt leden, die, door welke omstandigheid dan ook, goederen, van de Heemkundekring bestemd voor het Brabants Huisje onder hun beheer hebben, deze goederen aan te melden bij de heer A. Pijnen, Huybergseweg 51 te Hoogerheide (Tel: 01646 - 2895) opdat e.e.a. nu definitief in het huisje zijn plaats krijgt.

Hartelijk dank voor ieders medewerking.

Op de voorplaat een fragment van de kaart van Jacop van Deventer, cartograaf 1512 - 1575, gecopieerd met toestemming van de uitgever, M. Nijhoff te 's Gravenhage.

Tijding, Kroniek van de Heemkundekring 't Zuidkwartier.
Lidmaatschapskosten *f*.25,-- per jaar, tnv. Penningmeester 't Zuidkwartier, nr. 140521437, Rabobank Ossendrecht, postrek.nr. bank: 1107397

TIJDINGTIJDING